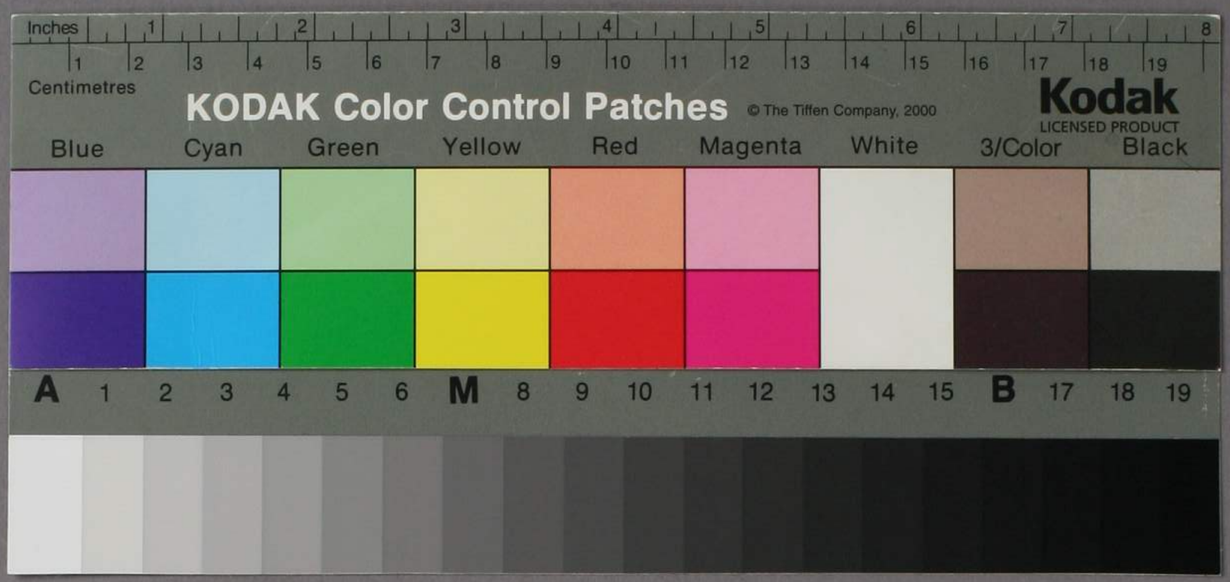
Inches
Centimetres
KODAK Color Control Patches
© The Tiffen Company, 2000
Kodak
LICENSED PRODUCT
Blue
Cyan
Green
Yellow
Red
Magenta
White
3/Color
Black

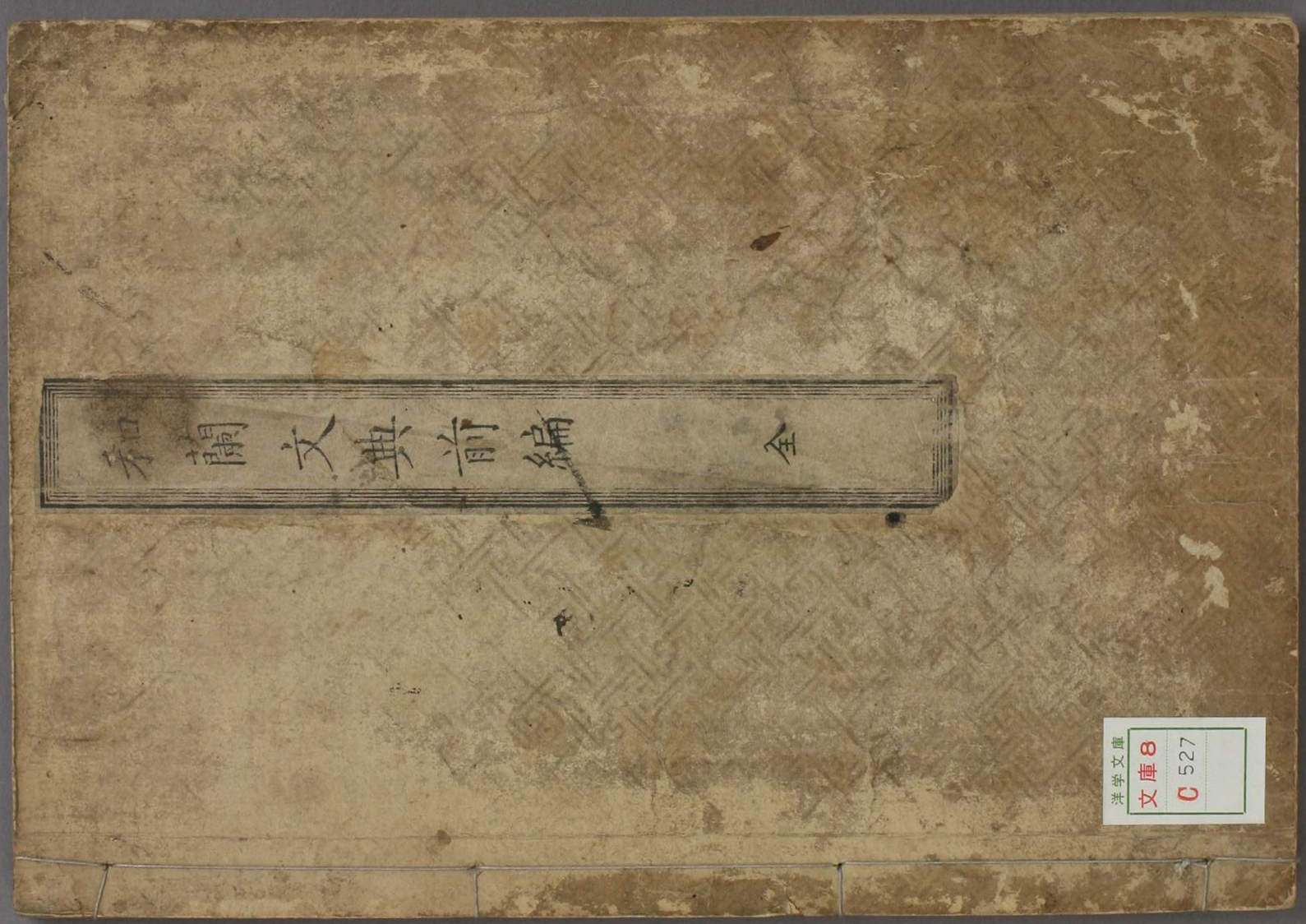
和蘭文典前編 全
洋学文庫
文庫8
C 527

ヲ頼下サフナモ不叶彼国ニテ腹ヲ切ヌ然ハ享徳
四年乙亥ヨリ應仁元丁亥マテ山名金吾天下ニ宜ヲ
ナルレアテ人稀也諸國ノ動乱ノ趣ヲ記ナシハ筆ノ海ヨ
今ニモ不可及享也又赤松次郎教尭享子細有ヘ
ツ被内ニ石見太郎左衛門尉ト云者三条内府ヘ先ノ
奉公ニ出ツヽ宮仕ヘ務ヲ尽スハ内府ノ御意相
叶ヲリ時ハ赤松家享申篭ナリ綸旨明鏡ノ趣人
遺圓公ニ等持院殿様ヨリ十通ノ御契状ヲ賜又
細川ハ父赤松母ナト御置文ノ直筆ヲ奉
享ハテロムヘトモ申タルハ内府ヘ尓ノ聞及ヲ享ト也

GRAMMATICA.

OF

NEDERDUITSCHE SPRAAKKUNST,

和蘭文典

UITGEGEVEN DOOR DE

MAATSCHAPPIJ:

文社合著

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

闔劦利用

TWEEDE DRUK.

第二版

GRAMMATICA.

OF

NEDERDUITSCHE SPRAAKKUNST,

UITGEGEVEN DOOR DE

MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

TWEEDE DRUK.

Te LEYDEN. DEVENTER en GRONINGEN, bij
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE EN
J. OOMKENS.
MDCCCXXII.

[stamp]

VOORBERIGT.

„De maatschappij: tot nút van 't algemeen, onder hare overige werkzaamheden, als eene der voornaamste tellende de zorg voor eene júiste en regelmatige kennis onzer zoo schoone moedertaal, gaf, te dien einde, eerst eene Rúdimenta en vervolgens eene Sijntaxis úit; ten einde nú alles, wat tot het schoolonderwijs, in dit opzigt, gevordert wordt, volledig te maken, voegt zij hierbij eene Grammatica of Nederdúitsche Spraakkúnst."

„Hartelijk hoopt de Maatschappij, door het een en ander, het voorgestelde doel te helpen bereiken, en alzoo de liefde voor de vaderlandsche taal, zoo naaúw met de liefde voor het Vaderland zelve verbonden, meer en meer te ontvonken".

Tot dús verre het voorberigt, geplaatst geweest vóór de eerste úitgave: bij deze tweede heeft de Maatschappij niets te voegen dan, dat deze gelegenheid, ter naaúwkeúrige herziening is waargenomen.

op last der Maatschappij:

Hendk Raveket

Secretaris.

Amsterdam
den 1sten van Lentemaand
1822.

65 1073

NEDERDUITSCHE SPRAAKKUNST.

INLEIDING.

§ 1. Niets is er, dat den mensch meer van de dieren onderscheidt en hooger boven dezelve verheft, dan het vermogen om zijne denkbeelden en gewaarwordingen, door dúidelijke en bepaalde klanken, aan anderen mede te deelen. Dit heerlijk vermogen, dat aan alle menschen gemeen is, draagt den naam van spraak; welk woord in zooverre in beteekenis van taal verschilt, als door dit laatste meer bepaaldelijk het bijzondere zamenstel van klanken en woorden verstaan wordt, waarvan een volk zich, in onderscheiding van andere, tot úitdrúkking van zijne gedachten bedient.

§ 2. De voortreffelijkheid van het spraakvermogen maakt het onderzoek van alles, wat tot spraak of taal betrekking heeft, voor den redelijken mensch hoogst belangrijk. In het bijzonder is het van de úiterste noodzaakelijkheid te weeten, úit welke beginselen eene taal zij zamengesteld, en wat men in acht moete nemen, om dezelve wel te spreken en te schrijven. De wetenschap, welke dit leert, wordt bij ons spraakkúnst geheeten; eene benaming, die geenszins ongepast is, naardien het meeste, dat daartoe behoort, voor alle talen gemeen is. De algemeenheid der benaming wordt voorts nader gewijzigd door bijvoeging van den naam der taal, voor welke een spraakkúnstig opstel bijzonder is ingerigt, en in dien zin spreekt men van eene Nederdúi-

tsche, Fransche, Engelsche spraakkúnst enz.

§ 3. Het tegenwoordig opstel heeft bijzonder de Nederduitsche taal ten voorwerp, als waaromtrent het voor elk Nederlander borenal van het hoogste belang is, datgene te weten, hetwelk wij boven zeiden, dat in de spraakkúnst geleerd wordt. Ten einde aan het oogmerk van een dergelijk opstel, zoo veel mogelijk, gekeel te voldoen, zúllen wij het onze in drie hoofdstúkken verdeelen. Het eerste zal over de letters, of de enkele klankteekenen, waarvan men zich in het Nederduitsch bedient, mitsgaders over derzelver zamenvoeging tot lettergrepen en woorden handelen; in het tweede zúllen wij de onderscheidene deelen of soorten van woorden, úit welke onze Moedertaal is zamengesteld, en hetgene tot de volledige kennis en het regte gebrúik van dezelve behoort, voordragen; het derde eindelijk zal eene onderwijzing behelzen van de voornaamste regelen voor de spelling, of het wel schrijven der Nederduitsche taal. De laatste worden reelal voor aan geplaatst; doch, daar de meeste derzelve niet, dan na eene voorloopige kennis der onderscheidene taaldeelen, verstaanbaar zijn, achten wij het voegzamer dezelve op de verhandeling van deze te doen volgen.

I. HOOFDSTUK.

Over de letters en derzelver zamenvoeging tot letter-, grepen en woorden.

A. Getal der letters.

§ 4. Het getal van letteren of klankteekenen, die wij tot het schrijven van echt Nederduitsche woorden noodig hebben, bedraagt niet meer dan twee en twintig, te weten: a, b, d, e, f, g, ch, h, i, (j), k, l, m, n, o, p, r, s, t, ú, v, w, (ij), z. Búiten deze bedienen wij ons, doch alleen in woorden van vreemde herkomst, nog van vier andere letteren, namelijk c, q, x en ij, als in cicero, ocean, qúirinús, xerxes, egijpte, enz.

§ 5. De bovenstaande opgave verschilt eenigzins van de gewone, waarbij de c onder de Nederduitsche letters gerekend, en de ch niet als een enkelvoúdig klankteeken opgegeven wordt. Doch de c behoort, gelijk wij reeds aanmerkten, op zich zelve niet tot het Nederduitsche abé, en de ch, hoezeer aan het oog eene vereeniging van twee letteren aanbiedende, drúkt echter inderdaad slechts een enkelen klank úit; weshalve wij geene zwarigheid gemaakt hebben, dit dúbbeltoonig klankteeken onder het getal der letteren, als aanduidingen van enkelvoúdig

dige klanken, op te nemen.

B. Soorten der letters.

§ 6. De letters zijn verdeeld in twee hoofdsoorten. De eerste hoofdsoort bevat die letters, welke op zich zelve, zonder behulp van eenige andere, een volkomen geluid geven; de tweede die, welke niet, dan door medewerking van eenige der eerste, eenen vollen klank vormen. De eerste worden klinkers, de laatste medeklinkers genoemd.

C. Over de klinkers.

§ 7. De klinkers zijn, naar de thans aangenomene uitspraak, zes in getal, te weten, a, e, i, o, u en ij. Volgens de ware en oorspronkelijke nogtans, hebben wij er slechts vijf, als moetende de laatste, welke thans algemeen eenen klank heeft, nabij komende aan dien van ei, eigenlijk als eene dubbele i worden uitgesproken. Dan, daar deze echte uitspraak, in de algemeene spreek- en schrijftaal, door de andere geheel verdrongen is, wordt de ij, om die reden alleen, als een zesde klinker opgegeven. Voor de ij schrijft men ook wel y; doch dit klankteeken behoort alleen in uitheemsche woorden gebruikt te worden, waar het bij de uitspraak den klank van i heeft, als cyrus, euryalus, egypte enz.

§ 8. De vijf eerstgenoemde klinkers hebben, met uitzondering van de i, welke, naar de tegenwoordige uitspraak, in echt Nederduitsche woorden altijd kort is (*), in sommige woorden een kort en in andere een lang geluid. Dus is de a kort in dag, zak, lang in dagen, zaak; de e kort in aarde, bel, dewijl, lang in beek, been, leven; de o kort in bot, mol, wolk, kolk, lang in boom, door, koken; de u kort in dun, munt, lang in duur, vuur.

§ 9. Behalve het aangewezene, valt ten aanzien der e en o nog een ander verschil van klank op te merken. Beide deze klinkers namelijk hebben, zoowel kort als lang zijnde ook een zacht, en scherp geluid. Dus is de e zacht- kort in aarde, gezin, trof, fel, scherp-kort in fel, gezel, snel. Dezelfde letter is zacht-lang in beek, week (tijd van zeven dagen) en in de eerste lettergreep van geven, leven, scherp-lang in been, week (zacht) en in de eerste lettergreep van keeren, leeren. Desgelijks is de o zacht-kort in bol, vol, wolk, scherp-kort in kok, mol, volk; en zacht-lang in door, molen, scherp-lang in boom, loopen.

§. 10. Ten aanzien van het onderscheid der zacht- en scherp- korte e en o is geene bedenking, daar hetzelve

(*) Sedert men de dubbele i of ij der ouden, nagenoeg als den tweeklank ei, heeft begonnen uit te spreken, heeft men de lange i alleen in eenige woorden van vreemde herkomst, als origines, zacharia, justitie enz. Misschien zal iemand hiertegen inbrengen, dat de ie tegenwoordig onder ons vrij algemeen, als eene verlengde i, klinkt, en, in vele gevallen althans, als zoodanig beschouwd moet worden. Zonder dit laatste geheel te ontkennen, zien wij echter geene reden, om niet, in overeenkomst met het algemeene gevoelen, de ie onder de tweeklanken te rangschikken.

zich, bij de uitspraak, aan een' iegelijk kenbaar maakt. Doch het onderscheid der zacht- en scherp-lange e en o is, in de uitspraak der meeste Nederlanders, geheel verloren gegaan; weshalve sommigen het wezenlijk bestaan daarvan in de algemeene of lands-taal, in onderscheiding van de stedelijke of gewestelijke, in twijfel trekken. Kundige taalbeoefenaars echter hebben dit bestaan, door vergelijking van de oude formaagschap, te talen, door bijbrenging van het gezag van vele vroegere en latere Schrijveren, door beroeping op de uitspraak der Zeeuwen, der bewoneren van den Maas, land en van vele andere streken van ons Vaderland, door aanvoering eindelijk van vele gebruikelijke klank-verwisselingen, waarin zich, ten aanzien der zacht- en scherp-lange e en o een standvastig onderscheid voordoet, zoo onwederlegbaar bewezen, dat men daar-omtrent geenen redelijken twijfel voeden kan. Welken invloed het opgemerkte onderscheid tusschen de zacht- en scherp-lange e en o op de spelling behoort te hebben, zullen wij in het vervolg nader aanwijzen.

§. 11. Eindelijk moet omtrent den klinker i nog worden aangemerkt, dat dezelve, aan het begin van een woord voor een' anderen klinker komende, door de schielijkheid der uitspraak, een geluid verkrijgt, waar-door hij eenigzins naar een' medeklinker zweemt. Ook wordt hij, gelijk bekend is, in dat geval met een' langen staart geschreven.

D. Over de medeklinkers.

§. 12. Wij hebben te voren reeds met een woord gezegd, dat de C, Q en X niet te pas komen, dan in woorden van vreemde herkomst. In oorspronkelijk Nederduitsche woorden, vervangt de S of K de plaats der C, de KW die der Q, en de KS die der X, als sieren, kelder, kraad, reeks. De C echter, voor zooverre zij als S luidt, is door het gebruik nog behouden in eenige woorden, die, opschoon eigenlijk van vreemden oorsprong zijnde, nogtans door inlijving het Nederduitsch burgerregt ontvangen hebben, als oceaan, officier, citroen enz. Doch hier-over in het vervolg nader.

§. 13. De h is niets meer dan eene scherpe uitblazing van den adem voor eene klinkletter, en kan dus naauwelijks onder de medeklinkers geteld worden. Van daar, dat zij in sommige gewesten van ons Vaderland, bij de uitspraak, wordt weggelaten, waar de algemeene uitspraak die laat hooren. Dus zeggen de Zeeuwen en die van Gouda aan, ond, uis, voor het gewone haan, hond, huis. Ook in de algemeene spreek- en schrijftaal, laat men de h, die in hooren voorkomt, in oor weg.

§ 14. Eenige der bovengenoemde medeklinkers verschillen onderling niet anders, dan in zachtheid of scherpte van uitspraak, en worden dus, met regt, verwantschapte medeklinkers genoemd. Tot deze klasse behooren

b en p,
d en t,
g en ch
v en f,

Z en S.

Van welke de vijf eerste zacht, de vijf laatste scherp zijn. Dit verschil van uitspraak doet zich voor in bad en pad, bek en pek, tob (tobbe) en top; in dak en tak, doch en toch, moed en moet; in jagen en juichen, logen en loochenen, dog (hond) en doch; in vaâm en faam, veilig en feilen; in sagen (versagen) en zagen, in zullen en sullen (sollen). Van deze zijn de v en z altijd te zacht gekeurd, om eene lettergreep te sluiten; weshalve men in geef en geeft, lees en leest, eene f en s gebruikt, niettegenstaande men geven en lezen schrijft. Anders is het met de drie overige zachte letters b, d en g, gelegen. Doch in het vervolg zullen wij hierover meer zeggen.

E. Zamenvoeging van klinkers, en bijzonder over de twee- en drieklanken.

§ 15. De zamenvoeging van klinkers geschiedt of om denzelfden klank te verlengen, of om een' gemengden klank uit te drukken. Tot het eerste oogmerk moet men zich van twee gelijke klinkers bedienen, als maan, been, boor, muur. Tot het laatstgenoemde einde worden onderscheidene klinkers bijeengevoegd, uit welke bijeenvoeging twee- en drieklanken geboren worden.

§ 16. Tweeklanken ontstaan door vereeniging van de enkele a, e, i, o en u, met e, i of u als

au, in dauw, paus, laurens.

ei, in leiden, reizen, weiden, in onderscheiding van lijden, rijzen, wijden.

eu, in geur, kleur, reuk.

ie, in brief, lief, ziel, zien.

oe, in doen, goed, moed, zoet.

ou, in goud, koud, vrouw

ui, in huid, huis, ruit.

Oudtijds was, bij de genoemde, nog een tweeklank ai in gebruik; doch deze is thans uit de schrijftaal verbannen, welke daarvoor den tweeklank ei in plaats stelt. Dit geldt ook omtrent ei (tusschenwerpsel) en mei, zoo als men, in stede van ai en mai, behoort te schrijven.

Voorts verkrijgt men insgelijks tweeklanken door zamenvoeging van de dubbele aa, ee, oo met i of u, als

aai, in baai, fraai, taai.

aau, in blaauw, gaauw, flaauw.

eeu, in eeuw, leeuw, sneeuw.

ooi, in dooi, kooi, prooi.

§ 17. Drieklanken ontstaan door vereeniging van ie en oe met u of i, als

ieu, in kieuw, nieuw.

oei, in bloei, groei, moeite.

F. Zamenvoeging van medeklinkers.

§ 18. Het verdient hier insgelijks opmerking, dat er in onze taal een aantal medeklinkers zijn, die, in verschillende zamenvoegingen, zonder tusschen-

komt van een' klinker, elkander kunnen voortdrijven, en een woord of eene lettergreep aanvangen. Hieruit ontstaat eene menigte van zamengestelde medeklinkers, waarvan de meeste ons eene vereeniging van twee, enkele ook van drie medeklinkers aanbieden. De medeklinkers, welke op die wijze door andere kunnen voortgedreven worden, zijn ch, l, m, n, p, r, s, t, en w. Van deze ontvangt de ch de s voor zich in schaap enz., de l een groot aantal van medeklinkers, als de b in blaauw, de f in flits, de g in glimp, de k in klinken, de p in plant, de s in slaan en de v in vlam. Desgelijks wordt de m voortgedreven door de s in smaak; de n door de k in kneckt, door de s in snuit; de p door de s in spuit; de r door de b in breed, door de d in draayen, door de g in gras, door de k in krassen, door de p in praten, door de t in trekken, door de v in vrolijk, en door de w in wreken; de s door de p in psalm. De t eindelijk krijgt, op gelijke wijze, de s voor zich in staan, en de w de d in dwingen, de k in kwaad, de t in twijfel, en de z in zwenken. De vereeniging eindelijk van drie medeklinkers, die, in den aanvang van een woord of lettergreep, elkander voortdrijven, doet zich voor in schrick, spraak en strand, waar de s beurtelings in zamenvoeging met ch en t, met p en t en met t en r voorkomt.

§ 19. Voorts zij, bij deze gelegenheid, nog met een woord aangemerkt, dat wij, in uitheemsche woorden, ook somwijlen eene vereeniging van medeklinkers gebruiken, die anders aan onze taal vreemd is, als van ph, in klank gelijk aan onze f, in phebus, phedra, van th in themistocles, apotheker, enz.

G. Zamenvoeging van klinkers en medeklinkers tot lettergrepen en woorden.

§ 20. Door vereeniging van klinkers en medeklinkers ontstaan lettergrepen en woorden. Een klinker nogtans kan somwijlen, op zich zelven, eene lettergreep, ja een woord uitmaken, als de a en o in a, der, over, het ij, de a (eene rivier), u, voornaamwoord enz. Meestal echter komen, ter vorming van eene lettergreep, ten minste één klinker en medeklinker bijeen; dikwerf ook ontstaat dezelve, of door vereeniging van onderscheidene klinkers, of van klinkers en medeklinkers, op verschillende wijzen zamengevoegd, gelijk uit de volgende voorbeelden blijken kan: gij, wij, nu; ik, op, uw, ei, ooi; zee, lie, koe; aan, een, ook; man, bek, bok, lijk; gaan, been, boom, muur, boek, buik; band, melk, lint, bont, munt; baars, weent, loopt, huurt; markt, werkt, bindt, torscht, heerscht; slag, klug, slaan, bleek, bruin; draai, groei; brand, rond; staart, gloort; strand, sprank; spreidt, stroomt.

§ 21. Eene lettergreep, en, als zoodanig, ook een klinker kan, blijkens de opgegevene voorbeelden, een woord uitmaken. Veelal nogtans bestaan de woorden uit twee of meer lettergrepen, als vader, bestuurder, regtvaardigheid, goedertierenheid, ongeregtigheden,

Konstantinopolitanen, overalomtegenwoordigheid; welke woorden ons van twee tot negen lettergrepen aanbieden.

H. Over eenvoudige, of zamengestelde woorden.

§. 22. De woorden zijn eenvoudig, of zamengesteld. Tot de eenvoudige behooren niet alleen die woorden, welke men stam- of wortelwoorden noemt, omdat zij niet van andere, meer of min bekende, woorden zijn afgeleid, als berg, huis, groot, goed enz., maar ook de afgeleide, als gebergte, huisselijk, grootheid, goedheid enz. — Zamengestelde woorden daarentegen zijn die, welke uit twee of meer woorden tot één zijn zamengesmolten, als bergrot, huisdier, grootmoedig, goedwillig, huisgodsdienst. Men kan ook vier, ja vijf woorden tot een zamenvoegen, als blijkt uit veeartsenijkunstoefenschool; doch over het geheel zijn die zamenstellingen, welke uit meer dan driewoorden bestaan, als onbehagelijk en duister af te keuren.

§. 23. Daar de meeste der onderscheidene taal- of rededeelen, die wij straks nader zullen doen kennen, voor verschillende zamenstellingen vatbaar zijn, is het getal van zamengestelde woorden zeer aanzienlijk. Zie hier eenige voorbeelden tot eene proeve. Twee of drie zelfstandige naamwoorden vindt men bijeen in huisdier, huisgodsdienst; twee bijvoegelijke naamwoorden in grootmoedig, goedwillig; een zelfstandig en bijvoegelijk naamwoord in goudgeel, gunstrijk, en omgekeerd in hoogmoed, grootspreker; een voorzetsel en zelfstandig naamwoord in overmoed, tegenspoed; een werkwoord en zelfstandig naamwoord in drinkgeld, rekenkunst; een werkwoord en bijvoegelijk naamwoord in gedenkwaardig.

§. 24. Voorts moet, ten aanzien der zamenstellingen, nog worden opgemerkt, dat hetgene de beteekenis van het geheele woord het meest bepaald, daarbij altijd vooraan geplaatst wordt. Dus beteekent huisdier een dier, dat bij menschen verkeert, in tegenstelling van die, welke, uit hunnen aard, dezelve schuwen. Vandaar ook, dat, bij voorbeeld, werkhuis geheel iets anders beteekent dan huiswerk, als gevende het eerste een huis te kennen, geschikt om te werken, het laatste een werk, dat in huis verrigt wordt.

II. HOOFDSTUK.

OVER DE ONDERSCHEIDENE TAAL- OF REDEDEELEN.

A. Algemeen overzigt van dezelve.

§. 95. De woorden, welke het zamenstel eener tale uitmaken, zijn van onderscheidenen aard en dragen verschillende benamingen. Die, welke eene op zich zelf bestaand, bekend, of kenbaar voorwerp aanduiden, of ook een voorwerp, dat wij ons, als op zich zelf bestaande, voorstellen, dragen den naam van zelfstandige naamwoorden. — Wil men een persoon of eene zaak nader bepalen, of ook algemeen beschouwen, zoo bedient men zich van lidwoorden. — De eigenschap of hoedanigheid der personen of zaken, van welke men spreekt, wordt door bijvoegelijke naamwoorden uitgedrukt. — Om het getal van zekere voorwerpen aan te duiden, maakt men van telwoorden gebruik. — Ten einde in eene zamenhangende rede, door het gedurig herhalen van de namen der voorwerpen, de aandacht niet te vermoeijen en te verwarren, bedient men zich van kleinere woorden, die de plaats van dezelve vervangen, en uit dien hoofde den naam van voornaamwoorden dragen. — Die woorden, welke dienen, om de werking van een voorwerp, en in het algemeen alles, wat men daarvan zeggen wil, uit te drukken, worden werkwoorden genoemd, en maken, nevens de zelfstandige naamwoorden, het gezigtigst deel der rede uit, aangezien geen volkomene zin zonder dezelve kan plaats hebben. — De werking, toestand, of wat het zijn moge, door de werkwoorden, of ook de hoedanigheid, door het bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt, heeft dikwerf eene nadere wijziging of bepaling noodig. Te dien einde, gelijk mede om eenige omstandigheid van tijd, plaats en wat dies meer zij aan te duiden, bedient men zich van bijwoorden. — Eene andere klasse van woorden, die den naam van voorzetsels dragen, is geschikt, om de betrekking der voorwerpen op elkander, of ook om, met achtervoeging van een zelfstandig naamwoord, eenige omstandigheid uit te drukken. — Ten einde het onderling verband van onderscheidene zinsneden, of ook van geheele volzinnen aan te duiden, bedient men zich van eene soort van woorden, welke, uit hoofde van deze hunne bestemming, voegwoorden genoemd worden. — Wanneer het eindelijk enkel te doen is, om zekere aandoening of gemaarwording uit te drukken, heeft de taal ook daarvoor eene bijzondere klasse van woorden, die den naam van tusschenwerpsels dragen.

Al de opgenoemde soorten van woorden komen, met uitzondering van de lidwoorden, waarvan sommige talen verstoken zijn, in alle talen voor, en maken de noods

zakelijke bestanddeelen van dezelfde uit.

§. 26. Volgens de boven gedane opgave, heeft de Nederduitsche taal, met de meeste talen, de tien volgende taal- of rededeelen gemeen.

1. Zelfstandige naamwoorden.
2. Lidwoorden.
3. Bijvoegelijke naamwoorden.
4. Telwoorden.
5. Voornaamwoorden.
6. Werkwoorden.
7. Bijwoorden.
8. Voorzetsels.
9. Voegwoorden.
10. Tusschenwerpsels.

Over elk dezer taaldeelen zullen wij, naar de voorgestelde orde, afzonderlijk nader spreken.

B. Over de zelfstandige naamwoorden.

§. 27. Zelfstandige naamwoorden dienen, om een persoon of eene zaak, waarvan gesproken wordt, uit te drukken, hetzij die, als zelfstandigheid, met derdaad in de Natuur aanwezig zij, hetzij, als zoodanig, alleen in onze beschouwing bestaa, als man, vrouw, boom, huis, tafel, deugd, schoonheid enz.

§. 28. Men kan de zelfstandige naamwoorden in twee hoofdsoorten onderscheiden, eigene namelijk, en gemeene. Eigene zijn die, welke slechts aan één' persoon of ééne zaak, met uitsluiting van andere, behooren, als Jan, Pieter, Nederland, Amsterdam, Parijs; gemeene worden diegene genoemd, welke op alle voorwerpen van dezelfde soort passen, of althans aan meerdere gemeen zijn, als mensch, man, vrouw, dier, hond, stad, land, deugd, geregtigheid, enz.

§. 29. Voorts zijn er onder de zelfstandige naamwoorden ook zoodanige, die een voorwerp verkleind uitdrukken, en die den naam van verkleinwoorden dragen. Deze verkleining geschiedt door je, tje, of pje achter de woorden te voegen, als dorpje, koetje, boompje. Voor je of jen gebruikt men ook wel ken, als kindeken, jongsken. Oudtijds waren ook de verkleiningsuitgangen kijn en lijn in gebruik, als windekijn, maagdelijn, oogelijn.

§. 30. Verder moeten wij, met opzigt tot de zelfstandige naamwoorden, nog op drie bijzonderheden acht geven, en wel 1) op hunne geslachten, 2) op hunne getallen, 3) op hunne naamvallen. Beginnen wij met de geslachten.

a. Over de geslachten der zelfstandige naamwoorden.

§. 31. De opmerking, dat in alle levende voorwerpen in de natuur zich tweederlei geslacht voordoet, heeft de menschen reeds vroeg en vrij algemeen op het denkbeeld gebragt, om ook in de talen, en met name in die deelen van dezelve, of die woorden, welke een' persoon of eene zaak aanduiden, eene soortgelijke onderscheiding in te voeren. Daar men echter bekeek, dat niet alle voorwerpen, of liever niet alle benamingen van dezelve, gemakkelijk onder een der beide geslachten konden gebragt worden, heeft men eenige van

deze rangschikking uitgezonderd, en dezelve, als onzijdig, of tot geenerlei geslacht behoorende, aangemerkt. voor Zooverre echter deze laatste, evenzeer als de beide eerste, door een bijzonder kenmerk onderscheiden zijn, heeft het gewone gebruik aan de meeste talen, en onder deze ook aan de onze, driederlei geslacht toegekend, het mannelijke namelijk, het vrouwelijke en het onzijdige. — welke de grond dezer verschillende geslachtsbepaling voor de talen in het gemeen, en voor de onze in het bijzonder, zij, kan hier niet onderzocht worden; genoeg zij het, eenige aanmerkingen voor te dragen, geschikt ter onderkenning van de drie geslachten, welker waarneming wij in onze taal, reeds van de vroegste tijden aan, standvastig aantreffen.

§. 32. Het onderscheiden geslacht onzer zelfstandige naamwoorden is voornamelijk kenbaar in de lidwoorden, die dezelve regelmatig voorafgaan, en hunne verbuiging, en wel het meest in het lidwoord de, als waar van het onzijdige het de woorden, die tot dit geslacht behooren, zeer zigtbaar van de overige onderscheidt. Om het geslacht van iedere woord te kennen, en zich voor stootende misslagen in dezen te hoeden, moet men noodzakelijk eene woordenlijst raadplegen, waarin het geslacht der woorden, volgens het eenparige gebruik der nieuwste schrijveren, is opgegeven. Er zijn echter eenige algemeene regelen en waarnemingen hieromtrent door kundige taalbeoefenaars voorgesteld, die wij, voor zooverre zij niet aan te veel uitzonderingen onderhevig zijn, hier kortelijk zullen laten volgen.

§. 33. Mannelijk zijn:

1. Alle eigennamen van mannen, als jakob, pieter, willem, enz.

2. Alle namen van mannelijke eigenschappen, waardigheden en bedieningen, als broeder, vader, heer, koning, vorst, koopman, enz.

3. Alle zelfstandige naamwoorden, op aar, er en ier uitgaande, die, het zij van werkwoorden, het zij van andere zelfstandige naamwoorden afgeleid, eenen werkenden mannelijken persoon aanduiden, als makelaar, wandelaar, kuiper, verver, en logenaar, zondaar, koetsier, tuinier, enz.

4. Die zelfstandige naamwoorden, op er uitgaande en van werkwoord afgeleid, welke van den werkenden persoon, ter beteekenis van het werktuig, waarmede men iets verricht, zijn overgebragt, als snuiter, stofer, veger, wijzer, enz.

5. Zulke woorden, die, ofschoon op zich zelve van een ander geslacht zijnde, ter aanduiding van mannen, in zekere betrekking of hoedanigheid beschouwd, gebruikt worden, als bloed, ondeugd, boosaard, blaas, kaak, breekspel, lidmaat, woordspraak, en meer andere.

6. De namen van steenen, wanneer zij een' bijzonderen steen aanduiden, als agaat, diamant, saffier.

7. De woorden, die op dom uitgaan, wanneer zij eene gesteldheid, magt of staat uitdrukken, als adeldom, eigendom, ouderdom, rijkdom, enz. — van andere woorden op dom, die onzijdig zijn, zal straks nader gesproken worden.

8. Woorden, die op em en sem uitgaan, als adem, bodem, balsem, blikdem; gelijk ook die, welke uit lm, en zm tot lm en zm zijn ingekort, als galm, kalm, helm, walm, arm, scherm, storm, enz.

§. 34. Vrouwelijk zijn:

1. Alle eigennamen van vrouwen, als Cornelia, Anna, Elizabet, enz.

2. Alle namen van vrouwelijke eigenschappen, waardigheden of bedieningen, als zuster, dienstmaagd, sakkerker, kamenier, enz.

Hier-van is alleen wijf uitgezonderd.

3. Zulke woorden, die van mannelijke zelfstandige naamwoorden, met achtervoeging van in, es en ster, zijn afgeleid, of ook den mannelijken uitgang er in ster veranderen, en eene vrouw aanduiden, als koningin, vriendin, minnares, zondares, herbergierster, tuinierster, voedster, loopster, zangster, enz.

4. De namen van bijzondere letteren, als de a, de b, enz.

5. De cijfergetallen, wanneer zij op zich zelfs stoffelijk uitgedrukt worden, als de zes, de negen, de dertig, enz.

6. De woorden, op schap uitgaande, die, van bijvoeglijke naamwoorden afgeleid, eene hoedanigheid aanduiden, als blijdschap, dronkenschap, gramschap; — ook die op denzelfden uitgang, welke, van zelfstandige naamwoorden afkomstig, eene algemeenheid van personen in een vergaderd lichaam te kennen geven, als broederschap, priesterschap, vroedschap. Van de onzijdige woorden op schap zullen wij straks nader spreken.

7. De woorden, die den uitgang heid achter een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord hebben, en dus eene hoedanigheid beteekenen, als goedheid, regtvaardigheid, welsprekendheid enz.

8. De woorden, op ij uitgaande, en van zelfstandige naamwoorden afgeleid, die eenen staat, eene bediening of werking aanduiden, als abdij, artsenij, bierbrouwerij, dierenarij, naatschappij, schilderij, voor welk laatste wel eens, verkeerdelijk, het schilderij gezegd wordt.

9. De woorden, die op ing uitgaan, en, van werkwoorden herkomstig, derzelver dadelijke werking aanduiden, als aansporing, belooning, toerechting, vermaning, enz.

10. De woorden op nis, die van werkwoorden, of ook van zelfstandige naamwoorden of deelwoorden herkomstig, eene daad of gestelheid beteekenen, als geschiedenis, bekoudenis, belijdenis, geloftenis, gedenkenis, gedachtenis, gesteltenis. Hiervan is vonnis uitgezonderd, dat onzijdig is, welk geslacht ook dikwijls, hoekeer ten onregte, in getuigenis gehoord wordt.

11. De woorden, op te eindigende, die van bijvoeglijke naamwoorden of deelwoorden afkomen, als hoogte, diepte, gedaante, gedachte, enz. — Gelijk ook die op denzelfden uitgang, welke hunnen oorsprong van werkwoorden hebben, als begeerte, bevoechte, klagte, schaamte, enz. Hetzelfde geslacht houdt, ook bij afkapping der e, in de mee-

ste woorden van dien oorsprong stand, als dragt, drift, klagt, enz.

§. 35. Onzijdig zijn:

1. De namen van landen, plaatsen en steden, die, wanneer zij, zonder nadere omschrijving, voorkomen, geen lidwoord vooraan nemen, als Holland, Frankrijk, Engeland, Amsterdam, Parijs, Rijswijk, enz. Voor deze een bijvoegelijk naamwoord plaatsende, zegt men het magtige frankrijk, het volkrijke parijs, het vrede sluitende rijswijk, enz. Die namen van landen en plaatsen daarentegen, die een lidwoord vooraan hebben, schikken zich, in hun geslacht, naar hunnen inwendigen aard of bijzonderen uitgang, als de betuw, de veluw, de krim, de lemmer, het gooi, enz.

2. De woorden, die eene algemeenheid van stof, ze of erts aanduiden, als het doek, graan, diamant, koper, goud, steen, ijzer, enz.

3. Bijvoegelijke naamwoorden, als zelfstandige gebruikt, bij voorbeeld, het diep, rond, ruim; ook zulke woorden, die, eigenlijk de onbepaalde wijze van een werkwoord uitmakende, voor zelfstandige gebruikt worden, als het drinken, eten, leven, enz.

4. Zelfstandige naamwoorden, welke een verkleinenden uitgang hebben, als het meisje, mannetje, jongsken, kindeken, enz.

5. De woorden, welke, op sel uitgaande, en van werkwoorden afkomstig, eene voortge-

brachte zaak, werking of werktuig beteekenen, als baksel, brouwsel, maaksel, schepsel, enz.

6. De woorden, op te uitgaande, die van een anderzelfstandig naamwoord afstammen, als gebeente, gebergte, gedeelte, gevogelte, enz.

7. De woorden, die van de onbepaalde wijze der werkwoorden, met wegwerping van en, en voorzetting van ge, afkomen, en de werking van dezelve, of ook de bewerkte zaak aanduiden, als het geraas, geroep, gerij, gedonder, gejammer, gebek, gebouw, gebraad, enz. Het voorvoegsel ge echter wordt weggelaten in woorden, afkomstig van werkwoorden, die met onscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, als het beleg, beroep, ontvang, verblijf, enz.

8. Die woorden op schap, welke eene bediening, waardigheid of gestelbheid aanduiden, als het burgerschap, meesterschap, priesterschap, enz.

9. Die woorden op dom, welke een algemeen lichaam of gezelschap van personen beteekenen, als het vorstendom, heidendom, priesterdom, enz.

§. 36. Behalve deze algemeene regelen tot onderkenning der geslachten, moeten wij nog eenige bijzondere waarnemingen, zakende dezelve, voordragen.

1. er zijn eenige zelfstandige naamwoorden, die gemeenslagtige genoemd worden, omdat zij, of mannelijk, of vrouwelijk zijn, naar mate zij van een man, of vrouw gebruikt worden. Hiertoe behoren bode, boel, gemaal, gezel, gijd, enz., gelijk ook de woorden met genoot zamengesteld, als deelgenoot, echtgenoot, lotgenoot, medegaders die,

welke op ling eindigen, als jongeling, kweekeling, vondeling, enz.

2. Desgelijks zijn er zelfstandige naamwoorden, die gelijk op zelfslagtige genoemd worden, omdat zij, van welke der beide Seksen zij ook gebruikt worden, altijd het hun eigen, het zij mannelijk, het zij vrouwelijk, het zij onzijdig, geslacht behouden. Zoo zijn arend, kemel, leeuwerik, olifant, vink, vos, en meer anderen, altijd mannelijk, opschoon zij ook van wijfjes gebezigd worden. Daar, entegen blijven duif, kraai, muis, slang en meer anderen, altijd vrouwelijk, opschoon zij ook van mannetjes gebruikt worden. Desgelijks worden de onzijdige woorden kind en paard onverschillig van een jongen of een meisje, een' hengst of eene merrie gebezigd.

3. Sommige zelfstandige naamwoorden hebben door den tijd eenige verandering van geslacht ondergaan, en komen daardoor in twee, en een enkel zelfs in drie geslachten voor. Dus waren dood en tijd, die thans veelal mannelijk zijn, oudtijds ook vrouwelijk, als blijkt uit de spreekwijzen te dier tijd, in der tijd, ter dood brengen, enz. Beest en feest, thans doorgaans alleen onzijdig, waren oudtijds meestal vrouwelijk; en vandaar nog de Spreekwijzen de beest Speelen, ter feest gaan. Ketzelfde geldt omtrent oog en oor; van welk laatste het vrouwelijke geslacht zich nog voordoet in de Spreekwijze ter ooren komen. Oorlog komt in alle drie de geslachten voor; doch het mannelijke is daarin wel het algemeenste.

b. over de getallen der zelfstandige naamwoorden.

§. 37. De zelfstandige naamwoorden komen in twee getallen voor, naar mate een persoon of eene zaak algemeen genomen, of meerdere van dezelfde soort bedoeld worden. Het eerste noemt men het enkelvoudige, het laatste het meervoudige getal.

§. 38. Het meervoud wordt gewoonlijk gevormd door achtervoeging van n of en, en s achter het enkelvoud.

1. De woorden, die in het enkelvoud op de zachte e uitgaan, nemen in het meervoud doorgaans eene n achter zich, als einden, begeerten, belaxten, gedachten, enz. van einde, begeerte, enz. — Sommigen voegen in deze woorden wel eens de s achter de n, als eindens, begeertens; doch dit gebruik is af te keuren, als behelzende eene nutteloze samenvoeging van twee kenteekenen van het meervoud.

2. De woorden, op eenen medeklinker eindigende, hebben in het meervoud veelal en achter zich, als boeken, menschen, troonen, vrouwen, vruchten, enz. van boek, mensch, troon, vrouw, vrucht.

3. In eenige zelfstandige naamwoorden wordt het meervoud alleen door achtervoeging van s gevormd, voornamelijk in die, welke in het enkelvoud op en eindigen, gelijk mede in de verkleinwoorden, als genoegens, verlangens, mannetjes, wijfjes, kindskens, enz.

4. Andere zelfstandige naamwoorden vormen hún meervoúd op tweederlei wijze, als mans en mannen van man, zoons en zoonen van zoon, broeders en broederen van broeder, vaders en vaderen van vader, appels en appelen van appel, schepsels en schepselen van schepsel, enz.

5. Eindelijk zijn er zelfstandige naamwoorden, die, in het meervoúd, bij húnnen regelmatigen úitgang ook dien van ers of eren aannemen, of alleen ook de laatste úitgangen hebben, als volken en volkeren van volk, bladen en bladers of bladeren van blad, beenen en beenders of beenderen van been, kinders of kinderen van kind, rúnders of rúnderen van rúnd, enz. —— Ten aanzien van deze woorden echter moet aangemerkt worden, dat hún meervoúd op ers en eren niet regelmatig van het thans gebrúikelijke enkelvoúd, maar van een verouderd op er komt. Dús behooren bladers, bladeren, kinders, kinderen, beenders, beenderen, rúnders, rúnderen, eigenlijk tot het ongebrúikelijke enkelvoúd blader, kinder, beender, rúnder, enz.

§. 39. Eenige zelfstandige naamwoorden worden alleen in het enkelvoúd gebrúikt; van andere weder alleen het meervoúd gebezigd. Tot de eerste behooren, onder vele andere, de woorden hoogmoed, toorn, hoop, troost, enz.; tot de laatste vooroúders, inkomsten, gebroeders, onkosten, enz.

C. over de naamvallen.

§. 40. De zelfstandige naamwoorden in betrekking tot elkander, of ook tot andere woorden komende, ondergaan in onze, even als in vele andere talen, eenige verandering of verbúiging in húnnen úitgang, door welke die betrekking wordt aangedúid. Die veranderingen worden naamvallen genoemd.

§. 41. Op zich zelve beschoúwd, hebben onze zelfstandige naamwoorden eigenlijk slechts twee dergelijke veranderingen, door achtervoeging namelijk van s of en, beide ter aandúiding van den zoogenaamden genitivús of tweeden naamval dienende, en dús inderdaad niet dan twee onderscheidene vormen van denzelfden naamval úitmakende. Men merkt dezelve op in de úitdrúkkingen vondels treúrspelen, de wet des heeren, 's menschen leven, en meer dergelijke. De s, die thans gemeenlijk alleen in zelfstandige naamwoorden van het mannelijke of onzijdige geslacht gebrúikt wordt, behoorde oúdtijds ook tot het vroúwelijke, als blijkt úit mariaas beeldtenis, zústers dochter, gelijk mede úit de zamengestelde woorden stadspoort, zonsverdúistering, enz.

§. 42. Voor meer verbúigingen zijn de lidwoorden de en een vatbaar, die meestal vóór onze zelfstandige naamwoorden geplaatst worden. Zij strekken derhalve ter aanvúlling van hetgene in dezen aan de laatstgenoemde ontbreekt, en wijzen den naamval aan, waarin een zelfstandig naamwoord, volgens het verband der rede, moet voorkomen. Op derzelver veranderingen, in vereeniging met die van het zelfstandig naamwoord, acht gevende, kan men in onze taal vier naamvallen onderscheiden,

aan welke wij 1ºgeeft den naam van eersten, twee-den, derden en vierden naamval geven. Gemeenlijk onderscheidde men, in navolging der Latijnen, zes naamvallen, en noemde dezelve, op hun voorbeeld, nominatívus, genitívus, dativus, accusatívus, vocatívus en ablatívus. Doch de Latijnen hadden goede redenen voor deze onderscheiding, omdat hunne zelfstandige naamwoorden inderdaad voor zes verbuigingen vatbaar waren. Wij daarentegen missen het vermogen, om de twee laatstgenoemde naamvallen door verbuiging aan te duiden, daar de vocatívus, die in toespraken gebruikt wordt, bij ons altijd met den nominatívus op eerste naamval overeenkomt, en hunne ablatívus in onze taal altijd door behulp van voorzetsel wordt uitgedrukt. Met hunne verdeeling laten wij billijk ook hunne benamingen der naamvallen varen, op welker juistheid buitendien niet weinig valt aan te merken.

§. 43. De tweede en derde naamval wordt bij ons ook met behulp van voorzetsels uitgedrukt, of liever omschreven. Dus zegt men, voor eens of des konings, eener of der zaak, eene of des woords, ook van eenen of van den koning, van eene of van de zaak, van een of van het woord. Eene gelijke omschrijving met het voorzetsel aan gebruikt men bij den derden naamval, waar dezelve, vooral in woorden van het vrouwelijke en onzijdige geslacht, nog gemeenzamer is, dan bij den tweeden. Ten voorbeelde diene aan eenen of den koning, aan eene of de vrouw, aan een of het land, waarvoor men, in het eerste geval, ook eenen of den koning, in het tweede (doch alleen in den deftigen stijl) eener of der vrouwe zegt. Nog zeldzamer (schoon in den verhevenen stijl niet geheel ongemeen) is het gebruik van eenen of den lande.

§. 44. Het gebruik der naamvallen vereischt ook eene korte opheldering. De eerste heeft dan plaats, wanneer een persoon of eene zaak, op zich zelve en zonder eenige betrekking tot iets voorafgaande, als het onderwerp der rede voorkomt, waarvan een, nig bedrijf, lijden, eenige toestand, eenig zijn of worden, beschreven wordt, bij voorbeeld, de vader spreekt, de hond wordt geslagen, het kind slaapt, de lelie is wit, de boom wordt groot, enz. Dezelfde naamval wordt onder ons bij aanspraken gebezigd, als geloof mij, o koning! hoort naar mij, kinderen!

§. 45. De tweede naamval dient, om de betrekking der zelfstandige naamwoorden tot elkander aan te duiden; en, daar deze betrekkingen menigvuldig zijn, is ook het gebruik van dezen naamval zeer onderscheiden. Dus drukt dezelfde eene werkende oorzaak uit in Davids psalmen, Vondels gezangen; een eigendom in de heer des huizes, 's konings goederen; een onderga an of lijden in jobs plagen, 's heilands lijden; de soort, of het geheel, waartoe iets behoort, in eene teug waters, eene menigte volks, en eene menigte andere betrekkingen, welker opgave te lang zou vallen.

§. 46. De derde naamval dient, om het doel of einde van eene handeling uit te drukken. Men plaatst daarin die personen of zaken, aan welke iets ge-

geven of ontnomen wordt, ten wier gevalle, tot wier, nut of nadeel iets geschiedt, als ik geef ú dit boek, ontneem hem dien stok, doe mij het genoegen, de meester hoort den kinderen hunne les, de wandeling heeft hem goed gedaan, die wonde veroorzaakt mij veel pijn. Ook wordt dezelve gebruikt, om eene gelijkheid aan te duiden, als beide leerlingen zijn elkanderen gelijk in vorderingen.

S. 47. De vierde naamval dient tot aanduiding van die voorwerpen, op welke de handeling, door het werkwoord uitgedrukt, onmiddelijk overgaat, als de man klaagt zijnen hond, de meester onderwijst den leerling, de deugd brengt haar loon mede.

Voorts krijgen de voorzetsels, in onze taal, algemeen den vierden naamval achter zich.

C. over de lidwoorden.

S. 48. De lidwoorden worden vóór de zelfstandige naamwoorden geplaatst, en dienen, om de voorwerpen, door dezelve uitgedrukt, of bepaald, of onbepaald voor te stellen. Zij zijn tweederlei; het bepalende en niet bepalende. Het eerste luidt de voor het mannelijke en vrouwelijke, en het voor het onzijdige geslacht; het tweede een voor het mannelijke en onzijdige, en eene voor het vrouwelijke geslagt.

S. 49. Deze lidwoorden zijn uitnemend dienstig, om aan de voorstelling onzer denkbeelden eene meerdere juistheid en naauwkeurigheid te geven. Wanneer ik, bij voorbeeld, zeg geef mij brood, toon verlang ik in het algemeen dat voedsel te hebben, hetwelk men brood noemt. Met het zeggen geef mij een brood, vraag ik naar eene der onderscheidene hoedanigheden van dat voedsel, die brooden heeten, zonder op de grootte, of de soort nader te bepalen. Zeg ik eindelijk geef mij het brood, zoo vraag ik naar eene bepaalde, en in hare soort en grootte reeds bekende hoedanigheid van hetzelfde voedsel.

S. 50. Verder dienen de lidwoorden, zoo als wij te voren reeds aanmerkten, om, bij hunne plaatsing voor zelfstandige naamwoorden, derzelver geslacht aan te duiden, en het onbekomene van derzelver verbuiging eenigermate aan te vullen. Ter opheldering hiervan zal het, voordig zijn, de verbuiging der lidwoorden in de onderscheidene geslachten op te geven. Bij deze opgave zullen wij het lidwoord telkens van een zelfstandig naamwoord doen vergezeld gaan, waardoor het te voren gezegde omtrent de naamvallen terstond eenig nader licht ontvangen zal.

S. 51. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord de met een zelfstandig naamwoord, voor het enkelvoud en meervoud, in de drie geslachten.

Enkelvoud.

Mannelijk.	vrouwelijk.	onzijdig.
1. Nv. de man.	de vrouw.	het kind.
2. — des mans, of van den man.	der vrouw, of van de vrouw.	des kinds, of van het kind.
3. — den, of aan den man.	de vrouw, der vrouw, of aan de vrouw.	het kind, den kinde, of aan het kind.
4. — den man.	de vrouw.	het kind.

Meervoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Nv. De mannen.	De vrouwen.	De kinderen.
2.—der, of van de mannen.	der vrouwen, of van de vrouwen.	der, of van de kinderen.
3.—den, of aan de mannen.	de, der, of aan de vrouwen.	den, of aan de kinderen.
4.—de mannen.	de vrouwen.	de kinderen.

§. 52. Voorbeeld der verbuiging van het lidwoord een met een zelfstandig naamwoord, voor het enkelvoud, in de drie geslachten.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	onzijdig.
1. Nv. een vader.	eene daad.	een geslacht.
2.—eens vaders, of van eenen vader.	eener, of van eene daad.	eens geslachts, of van een geslacht.
3.—eenen, of aan eenen vader.	eener, eene, of aan eene daad.	eenen geslachte, een, of aan een geslacht.
4.—eenen vader.	eene daad.	een geslacht.

D. Over de bijvoegelijke naamwoorden.

§. 53. Bijvoegelijke naamwoorden worden die woorden genoemd, welke de hoedanigheid of eigenschap van een eene zaak, door een zelfstandig naamwoord uitgedrukt, aanduiden, als schoon, helder, liefelijk, enz., en tot dat einde bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd worden, bij voorbeeld, eene schoone bloem, een helder water, eene liefelijke stem.

§. 54. Zij zijn, of oorspronkelijk, als groot, klein, smal, schoon, breed, goed, kraad, enz., of door afleiding en zamenstelling gevormd, als eerlijk, heilzaam, goedaardig, barmhartig, zagtmoedig.

§. 55. Tot de afgeleide bijvoegelijke naamwoorden behooren ook de deelwoorden, die van werkwoorden hunnen oorsprong hebben, als beminnende en bemind van beminnen, leerende en geleerd van leeren, zingende en gezongen van zingen. Zij worden, even als de overige bijvoegelijke naamwoorden, bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, bij voorbeeld, de beminnende moeder, de beminde dochter; het leerende kind, de geleerde man; de zingende vogel, het gezongene lied.

§. 56. De voornaamste uitgangen der afgeleide, of zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden zijn baar, ig, lijk, loos, zaam, achtig en haftig. Derzelver beteekenis vereischt eene korte verklaring.

1. De uitgang baar, afkomstig van het werkwoord baren, dragen, voortbrengen, heeft een werkenden zin, wanneer hij bij zelfstandige naamwoorden gevoegd wordt, als dankbaar, vruchtbaar, blijkbaar; doch een lijdenden, wanneer hij achter het zakelijke deel van een werkwoord komt, als eetbaar, kenbaar, leesbaar, dat is, die of dat gegeten, gekend, gelezen kan worden.

2. De uitgang ig duidt den aard van, of eene geneigdheid tot iets aan, als blijkt in haastig, levendig, wellig, vlijtig, hoofdig, handig, enz.

3. De uitgang lijk, afkomstig van lijken, gelijken, wordt zoo achter zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, als achter werkwoorden gevoegd. In het eerste geval duidt dezelve den aard of het weezen der zake aan, als godlijk, koninklijk, eerlijk, ziekelijk, zinnelijk; in het laatste drukt dezelve de geschiktheid,

heid of het vermogen uit om iets te doen of te lijden, als behagelijk, betamelijk, bedriegelijk, sterfelijk, ver, leidelijk, verachtelijk, enz.

4. De uitgang loos, gesproten uit den onvolmaakten verledenen tijd van het oude lieken, dat in verliezen overig is, geeft eene berooving of ontbering te kennen, en komt, op achter zelfstandige naamwoorden, als hoopeloos, magteloos, moedeloos, vruchteloos; op achter het zakelijke deel van een werkwoord, als achteloos, zeddeloos, enz.

5. De uitgang zaam, achter zelfstandige naamwoorden komende, duidt eene gelijkheid, of ook de geneigdheid tot iets aan, als deugdzaam, heilzaam, minzaam, enz. Bij het zakelijk deel van een werkwoord gevoegd, geeft de, zelve de geschiktheid of het vermogen tot iets te kennen, als groeizaam, leerzaam, gehoorzaam, sparzaam, enz.

6. De uitgang achtig heeft tweederlei beteekenis, naar mate dezelve den klemtoon al, of niet ontvangt. In het eerste geval beteekent dezelve zoo veel als hebben, de, als deelachtig, woonachtig, waarachtig. In het laatste, wanneer de klemtoon op het eerste deel der zamenstelling valt, drukt dezelve eenige gelijkheid of overeenkomst uit, als aardachtig, logenachtig, zwartachtig, enz.

7. De uitgang haftig, eindelijk, afkomstig van het oude haven, hebben, geeft te kennen, dat iets waarlijk, en in eene ruime mate, de eigenschap van iets heeft. Dezelve komt voor in de woorden eenshaftig, manhaftig, kelshaftig en meer andere.

§. 57. Door achtervoeging van den uitgang de of ste worden van de hoofdgetallen ook bijvoegelijke naamwoorden afgeleid, als tweede, derde, vierde, honderdste, duizendste, enz. Eerste, waar zich de laatstgenoemde uitgang mede vertoont, is de overtreffende trap van eer, eerder.

§. 58. De bijvoegelijke naamwoorden bekleeden ook somtijds de plaats van zelfstandige, als de rijke, de geleerde, de vrome, de oudste (eigenlijk de overtreffende trap van out), enz. Zoo ook het schoone, goede, kwade voor hetgeen schoon, goed of kwaad is, of een goed, een kwaad. Desgelijks zegt men het voortreffelijke dier verrigting, het aandoenlijke van dat verhaal, voor de voortreffelijkheid dier verrigting, de aandoenlijkheid van dat verhaal, of hetgene die verrigting, dat verhaal voortreffelijks, of aandoenlijks heeft.

Over het geslacht, getal en de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden.

§. 59. De bijvoegelijke naamwoorden bij, of liever vóór zelfstandige naamwoorden geplaatst, schikken zich, ten aanzien van geslacht, getal en naamval, naar dezelve, en komen dus, in de genoemde bijzonderheden, geheel met dezelve over een. Ten einde dit nader op te helderen zullen wij hier eenige voorbeelden laten volgen ter aanwijzing, hoe een bijvoegelijk naamwoord met een zelfstandig naamwoord en deszelfs lidwoord, in de onderscheidene geslachten en getallen, verbogen wordt.

§. 60. Voorbeeld voor het mannelijke geslacht.

Enkelvoud.	Meervoud.

1. nv. De (of een) sterke leeúw.	De sterke leeúwen.
2.– Des (of eens) sterken leeúws, of van den (eenen) sterken leeúw.	Der sterke leeúwen, of van de sterke leeúwen.
3.– Den (eenen) sterken leeúw, of aan den (eenen) sterken leeúw.	Den sterken leeúwen, of aan de sterke leeúwen.
4.– Den (eenen) sterken leeúw.	De sterke leeúwen.

§. 61. Voorbeeld voor het vrouwelijke geslacht.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. nv. De (eene) schoone daad.	De schoone daden.
2.– Der (eener) schoone daad, of van de (eene) schoone daad.	Der, of van de schoone daden.
3.– Der, de (eener, eene) schone daad, of aan de (eene) schoone daad.	Der, de, of aan de schoone daden.
4.– De (eene) schoone daad.	De schoone daden.

§. 62. Voorbeeld voor het onkijdige geslacht.

Enkelvoud.	Meervoud.
1. nv. het moedige (een moedig) paard.	De moedige paarden.
2.– Des (eens) moedigen paards, of van het moedige (een moedig) paard.	Der moedige, of van de moedige paarden.
3.– Den (eenen) moedigen paarde, of het moedige (een moedig), of ook aan het moedige (een moedig) paard.	Den moedigen, of aan de moedige paarden.
4.– het moedige (een moedig) paard.	De moedige paarden.

§. 63. Het zal noodig zijn, bij deze voorbeelden nog eenige aanmerkingen te voegen, rakende het plaatsen der e achter het enkelvoud der bijvoegelijke naamwoorden. Die van het vrouwelijke geslacht vereischen, met uitzondering van een enkel geval, waarin de welluidendheid zulks verbiedt, altijd de e achter zich. Hetzelfde geldt omtrent die van het mannelijk geslacht, wanneer het bepalende lidwoord de, of ook eenig voornaamwoord, als die, deze, mijn, enz. vóór dezelve komt, of ook wanneer zij enkel een bijvoegelijk naamwoord vóór zich hebben, als de, die, deze, mijn groote jongen, goede vriend, wijze raad, lieve vriend, waarde broeder. Doch, wanneer het onbepalende lidwoord een voor een zelfstandig naamwoord komt, heeft er, ten aanzien van het plaatsen of weglaten der e, in onze taal eene keurige onderscheiding plaats, die wij thans, in haren aard, eenigzins nader zullen ontvouwen.

§. 64. In het algemeen nemen de bijvoegelijke naamwoorden, vóór een zelfstandig naamwoord van het mannelijke geslacht met het lidwoord een geplaatst, de e aan, als een zware arbeid, een oude dienst, knecht, een waakzame hond, een naarstige jongen. Op dezen regel echter heeft eene uitzondering plaats, wanneer een zelfstandig naamwoord, dat een persoon, in zeker bedrijf, bestuur, waardigheid en wat dies meer is, voorstelt, een bijvoegelijk naamwoord, met het lidwoord een, of ook met de woorden zeker, eenig, menig vóór zich heeft, ter aanduiding eener hoeda-

nigheid, niet van den persoon, als zoodanig, maar van den persoon, in eene der gemelde betrekkingen beschouwd. Dus beteekent een goed koning iemand, die, als koning, goed is; een groot schilder iemand, die, als schilder, groot is; een getrouw dienaar iemand, die, als dienaar, getrouw is; een sterk looper iemand, die sterk loopt; een groot moedig vriend die, als vriend, groot moedig is. Tot dezen regel behooren niet slechts alle woorden, die een ambtenaar, bedrijver, bestuurder, of dienaar aanduiden, maar ook de woorden man en mensch, als een deugd-zaam man, een braaf mensch, mitsgaders alle woorden, zonder onderscheid, die op ling uitgaan, als een naarstig jongeling, een bevallig vreemdeling. Wanneer daarentegen een bijvoegelijk naamwoord de hoedanigheid van een persoon, als zoodanig, niet van het bedrijf, de waardigheid, enz., waarin hij voorkomt, uitdrukt, neemt het telkens, bij zijne vereeniging althans met eenige der voorgestelde woorden, de e achteraan, als een goede koning, dat is, een koning, die een goede geaardheid heeft, een sterke looper, dat is, een looper, die sterk van ligchaam is, een groote schilder, dat is, een schilder, die groot van gestalte is, en zoo in andere gevallen.

§. 65. Ten aanzien van het onzijdige geslacht moet nog aangemerkt worden, dat de bijvoegelijke naamwoorden, met het lidwoord een vóór zich, of ook zonder lidwoord bij zelfstandige naamwoorden van dat geslacht komende, de e standvastig verwerpen, als een groot gebouw, blaauw laken, enz. — gelijke verwerping heeft plaats, wanneer eenig, zeker, menig, of ook een bezittelijk voornaamwoord, als mijn, uw, zijn, ons, haar, hun voorafgaat, als eenig menschelijk ding, zeker aanzienlijk huis, mijn, uw lief kind, enz.; terwijl het bepalende lidwoord, alsmede het aanwijzende voornaam-woord, weder de e vorderen in het, dit, of dat lieve kind; het, dit, of dat sterke paard, enz.

§. 66. Nog verdient hier aangemerkt te worden, dat de welluidendheid somtijds de achtervoeging der e verbiedt, waar de regels der tale dezelve anders zouden vorderen. Zoo zegt men eene zwaardere, maar niet eene moeijelijkere taak, in welk laatste geval de e, welluidendheid-shalve, wordt weggelaten. Dergelijks zegt men de veel voortreffelijker daad, eene verkeerener bestemming, het onbezonnen gedrag. Somtijds kan men de e, naar welgevallen, weglaten, of bijvoegen, als de nagelaten, of de nagelatene gedichten.

§. 67. Er zijn verder eenige bijvoegelijke naamwoorden, die, uit hunnen aard, voor geene verbuiging vatbaar zijn. Daartoe behooren 1) die, welke op lei en lande eindigen, als allerlei menschen, schriften van allerhande aard, enz. 2) die, welke de stof der dingen aanduiden, en uit dien hoofde stoffelijke adjectiva genoemd worden, als tinnen schotels, zilveren kannen, houten vorken, marmeren tafels, wollen kleederen, linnen lakken, enz. 3) die, welke van den naam eener stad ontleend zijn, en op er uitgaan, als Amsterdammer schippers, Harlinger kooplieden, Straatburger snuif, enz.

§. 68. Eindelijk moet omtrent de verbuiging der bijvoegelijke naamwoorden nog worden aangemerkt, dat zij,

de plaats van zelfstandige bekleedende, in het meervoud althans, even als deze verbogen worden. Dus zegt men de magtigen en grooten (niet de magtige en groote) dezer aarde, gelijk ook sommigen zijn van dit, anderen van een tegengesteld gevoelen. Doch, in het enkelvoud, heeft het gebruik daarover niet even stellig beslist, en doet men derhalve best met, bij voorbeeld, de vrome te verbuigen des vromen, of van den vromen, den vromen, of aan den vromen, den vromen.

Trappen van vergelijking.

§. 69. De bijvoegelijke naamwoorden hebben ook trappen van vergelijking. Men bedient zich daarvan, wanneer men twee voorwerpen, ten aanzien van zekere hoedanigheid, met elkander wil vergelijken, en het eene boven het andere verheffen, mitsgaders wanneer men een voorwerp, te dien aanzien, boven meerdere, of ook boven alle voorwerpen van dezelfde soort wil verheffen. Deze trappen dragen den naam van den vergrootenden en den overtreffenden trap. De eerste wordt gevormd door den uitgang er achter het bijvoegelijke naamwoord te voegen, waarbij somwijlen, welluidendheidshalve, nog de d wordt ingelascht, als grooter van groot, hooger van hoog, breeder van breed, zwaarder van zwaar. De tweede, of overtreffende trap wordt gevormd door st achter het bijvoegelijke naamwoord te plaatsen, als grootst van groot, magtigst van magtig, enz. Wil men dezen trap nog verder uitbreiden, om aan te duiden, dat iets, ten aanzien van zekere hoedanigheid, niet alleen meerdere, maar zelfs alle voorwerpen van dezelfde soort overtreft, zoo plaatst men daarvoor aller, als allerhoogst, allerliefst, enz.

§. 70. Ter nadere opheldering van het gezegde kunnen de volgende voorbeelden dienen: gezondheid is grooter schat, dan rijkdom; Amsterdam is de aanzienlijkste stad van Holland; een waar vriend is de allerkostelijkste bezitting.

§. 71. De bijvoegelijke naamwoorden zijn, in den vergrootenden en overtreffenden trap, evenzeer als anders, voor verbuiging vatbaar, en volgen daarbij dezelfde regelen. Alleen wordt bij den vergrootenden trap, vooral in lange woorden, welluidendheidshalve, de verbuiging meer dan elders weggelaten, als niets maakt een verhevener indruk op de ziel; ik heb nimmer een ondragelijker hoogmoed aangetroffen.

§. 72. Ook de deelwoorden nemen, ter aanduiding der voorgestelde trappen van vergelijking, de uitgangen er en st aan, als dringender, dringendst van dringend; welsprekender, welsprekendst van welsprekend; geleerder, geleerdst van geleerd; volmaakter, volmaaktst van volmaakt, enz. Hier echter wordt bij den vergrootenden trap, inzonderheid der bedrijvende deelwoorden, de verbuiging, nog meer dan elders, door de welluidendheid verboden.

§. 73. Vele deelwoorden nogtans, ook die uit kracht van hunne beteekenis voor vergrooting vatbaar zijn, nemen de voorgemelde uitgangen niet aan. Zoo wil het gebruik niet, dat men beminnender, beminnendste van beminnend, of beminder, bemindste van bemind vorme, en zoo in vele andere. In dergelijke gevallen

gebruikt men meer ter aanduiding van den vergrotenden, en meest van den overtreffenden trap, van welke omschrijvingen men zich somwijlen ook bedient bij woorden, in welke het gebruik de meergenoemde uitgangen niet verwerpt.

§. 74. Bij zamengestelde bijvoegelijke naamwoorden neemt alleen het laatste lid der zamenstelling de vergrotende uitgangen achter zich, als weldadiger, weldadigst van weldadig; grootmoediger, grootmoedigst van grootmoedig. Men legge en schrijve derhalve ook goedkooper, goedkoopst van goedkoop, niet, zoo als sommigen willen, beterkoop, bestkoop.

E. Over de telwoorden

§. 75. De telwoorden dienen, om eene hoeveelheid van zekere dingen aan te duiden. Zij drukken of een bepaald, of een onbepaald getal uit, en worden, overeenkomstig hiermede, in bepaalde, en algemeene verdeeld.

§. 76. Bepaalde telwoorden zijn die, welke de hoofd- of grondgetallen aanduiden, als een, twee, drie, tien, twintig, honderd, enz. Dezelve zijn deels wortelwoorden (of althans die daarvoor kunnen gehouden worden), als een, twee, drie, vier, vijf, enz.; deels afgeleide als twintig, dertig, veertig, enz., die, met achtervoeging van den uitgang tig, van de bovengenoemde woorden afkomen; deels eindelijk zamengestelde, als elf (eenlijf), twaalf (twaalif), dertien, veertien, enz.

§. 77. Het telwoord een wordt als het lidwoord gebogen, en onderscheidt zich van hetzelve alleen daardoor, dat het den nadruk der uitspraak ontvangt. Het lidwoord de voorafhebbende, neemt het, in alle drie geslachten, de e aan, en keert in den tweeden naamval van het mannelijke en onzijdige geslacht des eenen, op van den eenen, van het eene. Hetzelfde gebeurt, wanneer eenig voornaamwoord, als dezen, die, mijn, enz. voorafkomt, mitsgaders wanneer het, in vereeniging met het bepalende lidwoord, op eenig voornaamwoord, vóór een zelfstandig naamwoord komt, als de op dezen eenen man, het op dit eene paard, enz.

§. 78. De overige bepaalde telwoorden blijven, vóór zelfstandige naamwoorden geplaatst, altijd onverbogen, als twee mannen, drie vrouwen, twintig ridderen, honderd guldens, enz.

§. 79. Zij zijn echter, in sommige gevallen, voor verbuiging vatbaar, wanneer zij namelijk, op achter een persoonlijk voornaamwoord, of geheel op zich zelve staan, als zij kwamen met tien vieren; wij verdeelden het onder ons twintigen; na vieren, na zessen, dat is, na vier, zes uren; men verwachtte de bij duizenden, enz.

§. 80. De bepaalde telwoorden komen ook, somwijlen, als op zich zelve staande zelfstandige naamwoorden voor, zoo in het vrouwelijke als onzijdige geslacht, bij voorbeeld, ik heb de drie, gij de een, hij de zes gegooid; hij heeft drie tienen; het honderd kost vier gulden, enz. Zoo zegt men ook een groote twintig, een kleine duizend.

§. 81. Ook laten zich zelfstandige naamwoorden, op er uitgaande, van de telwoorden afleiden, als een zestiger, dat is een man van zestige jaren, of ook een schip van zestig stukken geschut.

§. 82. Beide beteekent zoo veel als alle twee. Het wordt gebruikt, wanneer twee dingen te zamen genomen worden, of als te zamen genomen beschouwd moeten worden, en komt meestal in het meervoudige getal en als bijvoegelijk naamwoord voor, als beide handen gebruiken, aan beide ooren doof zijn. Somtijds echter wordt het zelfstandig gebruikt, als Zij zijn beiden arm; geen van beiden heeft het gedaan; het geschiedt met beider goedvinden. In een enkel geval ook, wordt beide met een werkwoord in het enkelvoudige getal vereenigd, wanneer het natuurlijk door het een en het ander verklaard kan worden, als Zij speelde en zong, maar beide was een gebrekkig.

§. 83. Eindelijk worden de telwoorden ook met half halve zamengesteld, als anderhalve Stuiver, derde half ellaken, zevendhalf uur gaans. Leerhalf wordt, ter aanduiding van eene bekende geldsoort, ook zelfstandig gebruikt.

§. 84. De algemeene telwoorden, door welke geen bepaald getal wordt aangeduid, beratten of alleenheden onbepaald, als al, ieder, iegelijk, elk, geen; of een groot gedeelte van dezelve, als veel, menig; of slechts een klein gedeelte, als weinig, eenig, etlijke, sommige.

§. 85. Omtrent al, alle hebben wij eenige aanmerkingen te maken. De eerste is, dat al, vóór het bepalende lidwoord, of ook vóór een voornaamwoord geplaatst, onverbogen blijft, als hij deed al den arbeid; al de menschen van die plaats; al

die heerlijke uitzigten; al mijne hoop, enz. Eene andere aanmerking betreft het onderscheiden gebruik van alle voor enkelvoudige zelfstandige naamwoorden. Wanneer namelijk deze in een verzamelenden of meervoudigen zin gebezigd worden, blijft alle onverbogen, als aan kant, alle dag, enz. voor aan alle kanten, alle dagen. Daarentegen wordt alle verbogen, wanneer het, in de beteekenis van ieder, bij een enkelvoudig zelfstandig naamwoord voorkomt, als ik wensch u allen voorspoed; hij geeft zich over aan allen wellust. Eindelijk zij nog aangemerkt, dat alle gemeenlijk vóór zelfstandige naamwoorden in het meervoudige geslacht geplaatst wordt, als alle menschen moeten sterven; de nietigheid aller wereldlijke goederen, of ook bij persoonlijke of aanwijzende voornaamwoorden gevoegd wordt, in welk geval het achter dezelve staat, als Zij allen, deze allen hebben het verklaard. Het zal verder naauwkeurige herinnering behoeven, dat alle, in het laatste geval, de verbuiging der zelfstandige naamwoorden aanneemt, welke het insgelijks verkrijgt, wanneer het op zich zelve staat, bij voorbeeld, allen komen hierin overeen; zijn huis staat voor allen open.

§. 86. Elk, ieder, eenig, menig, en geen worden, bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, op de wijze der bijvoegelijke verbogen. Op zich zelve staande, zijn elk, ieder, gelijk mede elk een, een ieder, iedereen, iegelijk en een iegelijk, in de verbuiging, elks, iedens, elk eens, eens iedens of eens iederen,

iedereene, iegelijke, en eens iegelijks op eens iegelijken. Al deze woorden hebben, uit hunnen aard, geen meervoud.

§. 87. Veel en weinig blijven doorgaans onverbogen, en ontvangen een tweeden naamval achter zich, die echter in sommige gevallen, bijzonder bij woorden van het vrouwelijke geslacht en in het meervoud, niet kenmerkt is, als veel goeds; weinig nuts; veel vreugde, weinig voorspoeds; veel koopen, veel winnen; voor weinig dagen; zoo ook een weinig wijns, enz. Hetzelfde geldt omtrent meer en minder, als meer geld, minder vreugd, meer menschen, minder korgen. — Veel echter wordt ook dikwerf vóór zelfstandige naamwoorden, in het meervoud, op de wijze der overige bijvoegelijke naamwoorden verbogen, als vele menschen, vele goederen, enz. — Hetzelfde heeft omtrent weinig plaats, wanneer daarvoor het bepalende lidwoord, of ook een voornaamwoord komt, als de weinige moeite; het weinige goed; deze weinige redenen; uwe weinige voorzorg, enz.

§. 88. Vele, weinige, op zich zelve staande, nemen, gelijk de verdere bijvoegelijke naamwoorden, de n, het kenmerk der zelfstandige aan, als velen hebben het gehoord, weinigen ter harte genomen. Die letter wordt mede achter eenige, sommige, etteliike gevoegd, wanneer zij geen zelfstandig naamwoord bij zich hebben; doch hiermede verbonden, volgen zij de verbuiging der bijvoegelijke. Voorts moet omtrent al de, ze woorden, met uitzondering van weinig, nog aan-

gemerkt worden, dat zij, in den tweeden naamval van het meervoud, op en eindigen, hetzij zij met, of zonder een zelfstandig naamwoord voorkomen, als veler, of veler menschen begeerte; eeniger, sommiger, etteliker, of ook eenigers, enz. menschen handelwijze. Hetzelfde is toepaselijk op beide, alle, als beider, of beider vaderen trouwe zorg; aller, of ook aller menschen lot.

F. Over de voornaamwoorden.

§ 89. Eene andere soort van woorden, tot welke wij thans gevorderd zijn, draagt den naam van voornaamwoorden, als dezulke, die voor of in plaats van de zelfstandige naamwoorden gesteld worden. Men bemerkte namelijk, bij de vorming der talen, spoedig, dat het ten uiterste lastig, onbehagelijk, en tot duisterheid en verwarring hoogst aanleidelijk was, een zelfstandig naamwoord, het voorwerp des gespreks uitdrukkende, zoo dikwijls te herhalen, als deszelfs aanduiding, in den voortgang der rede, noodzakelijk was, en vond daarom eene soort van woorden uit, waardoor men het eene beken, de en genoemde voorwerp, in deszelfs onderscheidene betrekkingen met opzigt tot den zamenhang der rede, korter, gemakkelijker en zekerder kon aanduiden. Dezen dient nu bepaald de voornaamwoorden, welke, uit dien hoofde, niet het minst gewigtig deel der rede uitmaken. Men onderscheidt dezelve gemeenlijk in zes soorten, namelijk, persoonlijk, wederkeerende, bezittelijke, vra-

gende, aanwijzende en betrekkelijke. Wij zullen over iedere dezer soorten afzonderlijk spreken.

1. Over de persoonlijke voornaamwoorden.

§. 90. De persoonlijke voornaamwoorden zijn die in getal, gelijk de personen, tot welker aanduiding zij dienen moeten. Het eerste duidt den persoon uit, die spreekt, het tweede dien, tot welken gesproken wordt, het derde dien, van welken gesproken wordt. Het laatste is van het uitgestrektste gebruik, daar het alle, zoo leevenlooze als levende, de voorwerpen aanduidt, die in de taal, als werkende, de wezens, voorkomen. De eerste of sprekende persoon wordt bij ons, in het enkelvoud, door ik, in het meervoud, door wij, de tweede of toegesprokene persoon, in beide getallen, door gij, de derde persoon, of het afwezend onderwerp der gesprekken, in het enkelvoud, naar het verschil der geslachten, door hij, zij of het, in het meervoud, door zij uitgedrukt. De opgegevene voornaamwoorden echter ondergaan, in de verbuiging, nog verschillende veranderingen, of liever worden, in de onderscheidene naamvallen, door andere woorden vervangen, die wij thans nog nader moeten doen kennen.

§. 91. De eerste persoon dan wordt, in de beide getallen, dus verbogen:

Enkelvoud.	Meervoud.
1. naamval. ik.	wij
2. —— mijns, mijner, of van mij.	ons, of van ons.
3. —— mij, of aan mij.	ons, of aan ons.
4. —— mij.	ons.

§. 92. De verbuiging van den tweeden persoon is, als volgt:

Enkelvoud.	Meervoud
1. naamval. gij.	gij.
2. —— uws, uwer, of van u.	uwer, of van u.
3. —— u, of aan u.	u, of aan u.
4. —— u.	u.

§. 93. Bij den eersten en tweeden persoon was de geslachtbepaling onnoodig, omdat hier het geslacht van zelf genoeg kennelijk is; doch bij den derden was dezelve noodzakelijk; waarom dan ook onze taal driederlei uitdrukking ter aanduiding van dien persoon heeft. Zie hier de verbuiging, in het enkel- en meervoud, voor de drie geslachten:

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. hij.	zij.	het.
2. zijns, zijner, of van hem.	harer, of van haar.	van het.
3. hem, of aan hem.	haar, of aan haar.	het, of aan het.
4. hem.	haar.	het.
	Meervoud.	
1. zij.	zij.	zij.
2. hunner, of van hen.	harer, of van haar.	hunner, of van hen.

3. hún, of aan hen.	haar, of aan haar.	hún, of aan hen.
4. hen.	haar.	hen.

§. 94. De beide vormen van den tweeden naamval, mijns en mijner, úns en úwer, kunnen onderscheidelijk, zonder onderscheid van geslacht, gebruikt worden. Men mag echter ook mijns en úns voor het mannelijke, mijner en úwer voor het vrouwelijke bezigen. Zijns en zijner zijn natuurlijk beiden alleen ter aanduiding van een mannelijk persoon geschikt. Velen echter geven aan het eerste den voorrang. Ter opheldering van het hier gezegde zij met een woord aangemerkt, dat mijns, mijner, úns, úwer, zijns, zijner, eigenlijk tweede naamvallen zijn van de bezittelijke voornaamwoorden mijn, úw, zijn, welker mannelijke of vrouwelijke vorm schijnt af te hangen van eenig verzwegen zelfstandig naamwoord van het mannelijke of vrouwelijke geslacht.

§. 95. Gij, dat thans, zoo in het enkelvoud als meervoud, gebruikt wordt, is, in zijnen oorsprong, alleen meervoudig. Voor het enkelvoud was oudtijds dú, en in de verbogene naamvallen dij in gebruik; dan eene soort van welleftendheid is oorzaak geweest, dat men, in navolging der Franschen, dit dú en dij buiten gebruik gesteld, en verkozen heeft, in beide getallen, zich van het meervoudige gij te bedienen.

§. 96. Hún en hen zijn eigenlijk niet dan door dialect verschil onderscheiden, en mogen dus, in den derden en vierden naamval, onverschillig gebruikt worden. Het gebruik echter heeft gewild, dat het eerste in den derden, het andere in den vierden naamval zoude gebezigd worden. — voor haar zegt men ook, volgens eenen anderen tongval, heun. Dat echter slechts in een enkel geval ter vermijding van eene onaangename klankherhaling, gebruikt wordt.

§. 97. Ter onbepaalde aanduiding van den derden persoon, vooral in het meervoud, dient het woordje men, dat van gelijken oorsprong is met man, men, ook, en dus eigenlijk menschelijke personen betekent. Dergelijks wordt iemand onbepaald van een persoon gezegd, welk woord geene andere verbuiging heeft dan die van iemands in den tweeden naamval.

2. Over de wederkeerige voornaamwoorden.

§. 98. Wederkeerige voornaamwoorden zijn de zoodanige, van welke men zich bedient, wanneer de werking van een persoon op eene zaak op den werker zelven, of het onderwerp der rede terugkeert. Wij bezitten daarvan eigenlijk slechts één, en dit nog alleen voor den derden en vierden naamval, waarbij het gebruik van een dergelijk voornaamwoord ook alleen, of voornamelijk te pas kan komen. Dit ééne, eigenlijk gezegde, wederkeerige voornaamwoord heet zich, en wordt, in de twee genoemde naamvallen, in alle geslachten, zoowel in het enkel- als meervoud,

geberigd, als de man heeft zich voor het hoofd geslagen; de vrouw heeft zich het haar uitgetrokken; de kinderen hebben zich bekeerd; de vinken hebben zich in het net verward.

§. 99. Wanneer, bij den eersten of tweeden persoon, de werking tot den werker zelven betrekking heeft, of tot hem wederkeert, bedient men zich van de persoonlijke voornaamwoorden, als ik heb mij gewasschen; gij moest u schamen. Doch, bij den derden persoon zou het gebruik van het persoonlijk voornaamwoord onzekerheid en verwarring kunnen baren, en daarom heeft men hier voor het wederkeerige zich in gebruik gesteld.

§. 100. Om de bovengemelde terugkeering nog nadrukkelijker aan te duiden, voegt men, somwijlen, zoo bij het wederkeerige, als inzonderheid bij de voornaamwoorden van den eersten en tweeden persoon, het aanwijzend voornaamwoord zelf, als ik wil mij zelven niet vrijspreken; gij hebt het niemand dan u zelven te wijten; hij graaft zich zelven een kuil.

§. 101. Eindelijk zij nog met een woord aangemerkt, dat ook de bezittelijke voornaamwoorden zijn, hun en haar eene beteekenis hebben, die wederkeerig is, of terugkeert tot den werker zelven, of het hoofdonderwerp der rede. De nadere verklaring hiervan, welke eigenlijk tot de woordvoeging behoort, is te vinden in de Syntaxis, door deze Maatschappij uitgegeven, bl. 23.

3. Over de bezittelijke voornaamwoorden.

§. 102. Bezittelijke voornaamwoorden noemt men die, welke geschikt zijn, om eenig voorwerp aan een' persoon of eene zaak toe te eigenen, als ik heb mijne kinderen hartelijk lief; de deugdzame heeft God tot zijn' beschermer; wij hebben ons geld vergeefs daaraan besteed. Zij komen van de persoonlijke voornaamwoorden af, en mogen als daarvan gevormde bijvoegelijke naamwoorden beschouwd worden. ook schikken zij zich, gelijk deze, in hunne verbuiging, naar de zelfstandige naamwoorden, met welke zij vereenigd worden.

§. 103. Mijn en ons hebben betrekking tot den eersten persoon, in het enkel- en meervoud; uw tot den tweeden persoon, in beide getallen; zijn en hun eigenen iets toe aan den derden persoon, het eerste aan een enkelen, het laatste aan meerderen; doch zij worden alleen gebruikt in betrekking tot woorden van het mannelijke of onzijdige geslacht, terwijl voor die van het vrouwelijke, in beide getallen, haar gebezigd wordt. Deze laatste onderscheiding, welke aan de voordragt geene geringe duidelijkheid bijzet, is iets, dat onze taal boven vele andere vooruit heeft. Voor het bezittelijke haar kan men ook heur zeggen; doch alleen in het geval, waarvan boven §. 96. gesproken is.

§. 104. Om de verbuiging der bezittelijke voornaamwoorden te doen kennen, zullen wij die van mijn hier laten volgen.

Enkelvoud.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. mijn.	mijne.	mijn.
2. mijns, of van mijnen.	mijner, of van mijne.	mijns, of van mijn.
3. mijnen, of aan mijnen.	mijne, mijner, of aan mijne.	mijn, mijnen, of aan mijn.
4. mijnen.	mijne.	mijn.

Meervoud.

1. mijne.	Zoo als in het enkelvoud.	Zoo als in het mannelijke geslacht.
2. mijner, of van mijne.		
3. mijnen, of aan mijne.		
4. mijne.		

§. 105. Ons, úw, zijn, hún en haar hebben dezelfde búiging. Bij het eerste heeft alleen dit verschil plaats, dat men in den eersten naamval van het mannelijke geslacht, ook in het enkelvoud, onze zegt, als onze vader, enz. Dat hún in de verbúiging eene trekt de n aanneemt, zal naauwelijks herinnering behoeven.

§. 106. Eindelijk zij nog aangemerkt, dat vóór de bezittelijke voornaamwoorden ook het bepalende lidwoord de geplaatst wordt, als de mijne, de zijne, de úwe, enz. Zoo zegt men dit is niet úwe pen, maar de mijne; dit boek is niet het úwe, maar het zijne.

4. over de vragende voornaamwoorden.

§. 107. Voornaamwoorden, geschikt om eene vraag aan te búiden, draagen den naam van vragende voornaamwoorden. Zij zijn wie, wat, welke, hoedanige. Met wie vraagt men, onbepaald, naar personen, als wie heeft ú dat gezegd? Wien behoort die búitenplaats? — Wat wordt nog onbepaalder gebruikt, om naar allerlei onbekende voorwerpen te vragen, als wat zoekt gij? Wat heeft men ú verhaald? — Welke dient, om meer bepaald naar personen of zaken te vragen, als wie heeft dat huis gekocht? mijn neef. Welke neef? — Wat hebt gij gehoord? eene goede tijding. Welke tijding? — hoedanige eindelijk wordt gebruikt, wanneer men, bij zijne vraag, eigenlijk den aard of de hoedanigheid van een persoon of eene zaak bedelt, als hoedanige man, hoedanige vrouw heeft ú dat gezegd? hoedanig huis is daar gebouwd?

§. 108. Wat wordt ook meermalen vóór een zelfstandig naamwoord, zonder onderscheid van geslacht of getal, geplaatst, en dient, in dat geval, om eene meer bepaalde vraag te doen, als aan wat tafel hebt gij gezeten? Wat wijn hebt gij daar? Wat menschen gingen daar

voorbij? Om nog bepaalder te vragen, plaatst men achter wat wel eens het woordtekel voor, en het onbepalend lidwoord een, of ook wel alleen het eerste, als wat voor een man is dat? wat voor wijn hebt gij gedronken? Bij het meervoud valt een natuurlijk altijd weg. voorts wordt dit lidwoord, tot hetzelfde einde, ook geplaatst achter welk en hoedanig, die, in dat geval, altijd onverbogen blijven, als welk eene belooning zoudt gij verlangen? hoedanig eene geaardheid heeft uw vriend? In het bij, zonder wordt welk een bij een' uitroep van verwondering gebruikt, als welk een man is dat!

§. 109 omtrent wat moeten wij voorts nog aanmerken, dat het, op zich zelf staande, geen voorzetsel vóór zich ontvangt; maar dat men, in stede van dus, met, voor wat, zeggen moet waaraan, waarmede, waarvoor.

§. 110. Thans moeten wij de verbuiging van wie en welke nog doen kennen. Dezelfde is, als volgt:

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig
1. Wie.	Wie.	Wat, dit wordt niet verbogen.
2. Wiens, of van Wien.	Wier, of van Wie.	
3. Wien, of aan Wien.	Wie, of aan Wie.	
4. Wien.	Wie.	

	Meervoud.	
Mann. en vrouwel.		onzijdig.
1. Wie.		Zonder meervoud.
2. Wier, of van Wie.		
3. Wie, Wien (*), of aan Wie		
4. Wie.		

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	onzijdig
1. Welke.	Welke.	Welk.
2. welks, of van Welken.	Welker, of van Welke.	Welks, of van Welk.
3. Welken, of aan Welken.	Welke, of aan Welke.	Welk, Welken, of aan Welk.
4. Welken.	Welke.	Welk

	Meervoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	onzijdig.
1. Welke.	Zoo als in het enkelvoud.	Zoo als in het mannelijke geslacht.
2. Welker, of van Welke.		
3. Welken, of aan Welke.		
4. Welke.		

5. over de aanwijzende voornaamwoorden.

§. 111. Aanwijzende voornaamwoorden zijn die, welke dienen, om zekere voorwerpen, als met den vinger, aan te wijzen. De voornaamste,

(*) Wien echter nooit voor het vrouwelijke geslacht.

die men daartoe gemeenlijk brengt, zijn deze, die, gene, degene, diegene, dezelfde, dezelfde, zúlke, zekere, dergelijke, dergelijke, dúrdanige, zoodanige.

§. 112. Deze, die, gene dienen ter onderscheiding van personen en zaken, als in de algemeene verwarring heeft deze zijn hoed, die zijn stok, gene zijn mantel verloren. Deze en gene beteekent ook dikwerf zoo veel als de eene en andere, als ik heb deze en genèkleding voor mijn kind gekocht. — voorts wordt gene van iets afgelegens gebruikt, in tegenstelling van deze, dat op iets nabijgelegens ziet, als aan deze zijde der rivier stonden de romeinen, aan gene de germanen. ook wordt gene van een afgelegenen tijd gebruikt, als in gene gelukkige dagen.

§. 113. Deze wordt op de volgende wijze verbogen:

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	vrouwelijk.	onzijdig.
1. deze.	deze.	dit.
2. dezes, of van dezen	dezer, of van deze.	dezes, of van dit.
3. dezen, of aan dezen.	deze, dezer, of aan deze.	dit, dezen, of aan dit.
4. dezen.	deze.	dit
	Meervoud.	
Mannelijk.	vrouwelijk.	onzijdig.
1. deze	Zoo als in het enkelvoud.	Zoo als in het mannelijke geslacht.
2. dezer, of van deze.		
3. dezen, of aan deze.		
4. deze.		

§. 114. Die, dat wordt verbogen als wie, wat. — De verbúiging van gene is, als volgt:

	Enkelvoud.	
Mannelijk.	Vrouwelijk.	onzijdig.
1. gene.	gene.	gene.
2. genes, of van genen.	gener, of van gene.	genes, of van gene.
3. genen, of aan genen.	gene, gener, of aan gene.	gene, genen, of aan gene.
4. genen.	gene.	gene.
	Meervoud.	
1. gene.	Zoo als in het enkelvoud.	Zoo als in het mannelijke geslacht.
2. gener, of van gene.		
3. genen, of aan gene.		
4. gene.		

§. 115. De gene en die gene hebben eene dúbbele verbúiging, daar de en die op de wijze dier worden, en gene naar het straks opgegeven voorbeeld verbogen wordt. gelijke dúbbele verbúiging zúllen wij straks in dezelfde, en dezelfde opmerken.

§. 116. Dezelfde ziet op een persoon, of eene zaak waarvan gesproken is, als ik vond den

túin open, en ging in denzelven. Dezelfde heeft meer nadruk, en duidt aan, dat geen ander bedoeld wordt, dan die, van wien gesproken is, als ik ontmoette denzelfden man, die mij den vorigen dag was tegengekomen, en sprak met denzelven. — Voor het onzijdige hetzelfde zegt men dikwerf, bij verkorting, het.

§. 117. Wij laten hier de verbuiging van dezelfde volgen, waar uit terens die van dezelfde, welke slechts in eene enkele bijzonderheid verschilt, gelijk die van zelf, zelve, gekend kan worden.

Enkelvoud.

Mannelijk.	vrouwelijk.	onzijdig.
1. dezelfde.	dezelfde.	hetzelfde.
2. deszelfs, deszelven, of van denzelven.	derzelver, of van dezelfde.	deszelfs, deszelven, of van hetzelfde.
3. denzelven, of aan denzelven.	dezelfde, derzelver, of aan dezelfde.	hetzelfde, of aan hetzelfde.
4. denzelven.	dezelfde.	hetzelfde.

Meervoud.

1. dezelfde.	Zoo als in het enkelvoud.	gelijk het mannelijk.
2. derzelver, of van dezelfde.		
3. denzelven, of aan dezelfde.		
4. dezelfde.		

De bijzonderheid, waarin de verbuiging van dezelfde van die van dezelve verschilt, is, dat in den tweeden naamval van het mannelijke en onzijdige geslacht geene tweederlei verbuiging plaats heeft, maar alleen deszelfden gezegd wordt.

6. Over de betrekkelijke voornaamwoorden.

§. 118. Betrekkelijke voornaamwoorden zijn de zoodanige, die betrekking hebben op personen of zaken, van welke te voren gesproken is. Daartoe behooren welke, dewelke, die, wie, als ik ben de man, die u dat gezegd heeft; hij verloor den dierbaarsten schat, dien, of, welken hij op aarde bezat; de nachtegaal zingt met eene stem, wier, of, welker liefelijkheid elk bekoort, enz.

§. 119. Omtrent die en wie verdient aangemerkt te worden, dat het eerste niet dan in den eersten en vierden naamval, het tweede schier alleen in de verbogene naamvallen, en wel voornamelijk in den tweeden en derden, gebruikt wordt. ook moeten wij hier waarschouwen tegen den misslag der genen, die wiens, dat alleen tot het mannelijke geslacht behoort, ook in het onzijdige, voor welks, gebruiken.

§. 120. De verbuiging der opgegevene voornaamwoorden is, in het voorgaande, reeds aangewezen. Het ongebruikelijke dewelke is, in verbuiging, aan dezelve gelijk, met uitzondering van den tweeden naamval, waar men

alleen Deswelken, niet Deswelke", zegt.

C. over de Werkwoorden.

1. derzelver aard.

§. 121. Wij zijn thans tot het gewigtigst deel der taal op zede, en dat tevens de ruimste stoffe tot bewondering van de menschelijke scherpzinnigheid oplevert, het Werkwoord namelijk, gewijd. Hetzelve dient in het algemeen, om datgene uit te drukken, wat men van een persoon of eene zaak wil zeggen, en is derhalve in iederen volzin onontbeerlijk. Meer bepaaldelijk worden door de Werkwoorden de Werking, het bestaan, het lijden, het worden, de beweging, rust, en wat dies meer zij, van de voorwerpen aangeduid. Bij een naauwkeurig toezigt onderscheidt men, in hunne beteekenis, twee hoofdzaken, de uitdrukking namelijk van zekere gesteldheid, werking of hoedanigheid van een voorwerp, en de verzekering, dat die gesteldheid, werking of hoedanigheid met der daad aan hetzelve toebehoort. Dit laatste maakt het eigenlijke wezen van het Werkwoord uit, en wordt door het Werkwoord Zijn aangeduid, hetwelk daarom ook door velen, niet ten onrechte, het Werkwoord bij uitnemendheid, of het Zelfstandig Werkwoord genoemd wordt. Hetzelve ligt inderdaad, bij ieder Werkwoord, ten grondslag. Immers, wanneer ik zeg het paard loopt, de Zon schijnt, zoo druk ik hetzelfde uit, alsof ik zei, de het paard is loopende, de Zon is schijnende.

§. 122. gelijk de zelfstandige naamwoorden voor verbuiging vatbaar zijn, zoo nemen de Werkwoorden insgelijks, door middel der zogenaamde verbuiging, onderscheidene veranderingen aan. Door dit middel namelijk wordt: 1) de persoon, die iets bedrijft, ondergaat of zich in zekere gesteldheid bevindt; 2) de tijd, wanneer; en 3) de wijze van het voorstel uitgedrukt. Er zijn talen, waarin deze drie bijzonderheden alleen door onderscheidene veranderingen in het Werkwoord zelf worden uitgedrukt; doch de onze heeft daartoe ook nog meer andere hulpmiddelen noodig, gelijk ons in het vervolg nader blijken zal.

2. Soorten van Werkwoorden.

§. 123. Men onderscheidt in onze taal, gelijk in de meeste, voorgaans vijf soorten van Werkwoorden, de bedrijvende namelijk, lijdende, wederkeerige, onzijdige en onpersoonlijke.

§. 124. Door bedrijvende verstaat men die Werkwoorden, door welke eene werking wordt uitgedrukt, die op een ander voorwerp overgaat, als de meester onderwijst zijne leerlingen; de timmerman bouwt het huis. De Werkwoorden onderwijzen, bouwen, namelijk, duiden een bedrijf aan. dat niet volendigd is, tenzij men terstond het voorwerp kenne, dat onderweken, gebouwd wordt.

§. 125. Lijdende Werkwoorden zijn die, waarbij het voorwerp der werking, als zekere handeling van een ander ondergaande, wordt voorgesteld,

als de leerlingen worden door den meester onderwezen; het huis wordt door den timmerman gebouwd. Eigenlijk intusschen is dit meer een bijzondere vorm, dan eene afzonderlijke soort van werkwoorden, daar alle bedrijvende, uit den werkenden, in den lijdenden vorm kunnen overgebragt worden, zoo als de bijgebragte voorbeelden leeren. Verder zij nog aangemerkt, dat de Nederduitsche werkwoorden eigenlijk, door vereeniging, geenen lijdenden vorm hebben, maar dien alleen door vereeniging van de hulpwoorden zijn en worden met het deelwoord, erlangen.

§. 126. De dusgenaamde wederkerige werkwoorden maken eigenlijk een onderdeel der bedrijven de uit. Men geeft dien naam aan zulke werkwoorden, wier werking niet vergaat van op den werkenden persoon, als zich beroemen, zich bekeren, zich bekinnen, zich schamen, zich vergissen en weinige andere. In eenen ruimeren zin en min naauwkeurig, kan men ook de meeste bedrijvende werkwoorden wederkeerige noemen, voor zooverre zij kunne werking eenmaal op den handelenden persoon zelven, als op een ander voorwerp, kunnen overbrengen, bij voorbeeld, zich wasschen, zich bemimmen, zich branden, zich snijden, enz.

§. 127. Er is, buiten de genoemde, nog eene talrijke klasse van werkwoorden, die men onbijdige noemt, omdat zij noch tot de bedrijvende noch tot de lijdende kunnen gebragt worden, maar eene middelsoort tusschen beide vormen. De werkwoorden, die tot deze klasse behooren, geven op een bedrijf te kennen, doch dat niet tot een ander voorwerp overgaat, als loopen, wandelen, enz., of ook zulk een bedrijf, waarvan het lijdende voorwerp in het werkwoord zelf is opgesloten, als muizen, muizen vangen, vischen, visch vangen; of eene eigenschap, als glimmen, gloeijen, verbleeken, of eenen toestand, als zitten, staan, liggen, rusten, enz.

§. 128. Onpersoonlijke werkwoorden, eindelijk, worden de zoodanige genoemd, die, uit hoofde van hunnen aard en beteekenis, geen der persoonlijke voornaamwoorden, ik, gij, hij of zij, vooropnemen, als het donderd, regent, sneeuwt, enz.; het berouwt, spijt, verdriet, mij, ik of hem, bij welke de persoonlijke voornaamwoorden, in den verbogenen naamval, achter het werkwoord komen.

§. 129. De benaming van onpersoonlijke is echter minder gepast, voor zooverre zich eigenlijk geen werkwoord, zonder werkenden persoon, laat denken, en in de taalkunde niet alleen de mensch, maar ook alle voorwerpen in de natuur, levenlooze zoowel als levende, als handelende beschouwd en voorgesteld worden. Dus bekleedt in het zeggen het smart, of berouwt mij dit gedaan te hebben, de onbepaalde wijze de plaats van den derden persoon, als of men zeide dit gedaan te hebben berouwt of smart mij. In de uitdrukkingen die daad berouwt, of smart mij, neemt het zelfstandige naamwoord de plaats van den derden persoon in. Het

sneeuwt, hagelt, bliksemt, enz. beteekent het kelfde, als daar is sneeuw, hagel, bliksem. Even zoo is het gelegen met den lijdenden vorm der onzijdige werkwoorden, welke, omdat zij hunne werking op geen ander voorwerp overbrengen, uit den aard, in dien vorm geen werkenden persoon vóór zich dulden. Dies geven de uitdrukking daar wordt geslapen, gewandeld, enz. zoo veel te kennen, als hetgene daar gedaan wordt, is slapen, wandelen enz.

3. Nadere rangschikking der Nederduitsche werkwoorden ten aanzien van hunne vervoeging.

§. 130. De Nederduitsche werkwoorden zijn, voorts nog in twee hoofdrangen onderscheiden naar de verschillende verandering, die zij, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdende deelwoord, ondergaan. Die tot den eersten hoofdrang behooren, worden ongelijkvloeijende, die van den tweeden gelijkvloeijende genoemd. Buitendien zijn er nog eenige werkwoorden, die, in hunne vervoeging, van de gewone regelmaat afwijken, en uit dien hoofde den naam van onregelmatige dragen.

§. 131. Ongelijkvloeijende werkwoorden zijn die, welke, bij hunne vervoeging, in den onvolmaakt verledenen tijd en het lijdende deelwoord, hetzij in den eersten alleen, hetzij ook in beide, van wortelklinker veranderen, als geven, gaf, gegeven; dijven, dreef, gedreeven; spreken, sprak, gesproken. Men kan deze voorbeelden nog leeren, dat het lijdende deelwoord het voorvoegsel ge vooropneemt, en, even als de onbepaalde wijze, op en eindigt, alsmede, dat in sommige werkwoorden de wortelklinker, bij het deelwoord, eene andere verwisseling ondergaat, dan bij den onvolmaakt verledenen tijd. Ten aanzien van het voorvoegsel ge moet verder nog worden aangemerkt, dat hetzelve wegvalt bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onscheidbaar voorzetsel zijn zamengesteld, als beleden, niet begeleden, van belijden; beschreven, niet begeschreven, van beschrijven, enz.

§. 132. gelijkvloeijende werkwoorden zijn die, welke hunne wortelklinker steeds onveranderd behouden. De onvolmaakt verledene tijd van deze werkwoorden wordt gevormd door achtervoeging van de of te achter het zakelijke deel van dezelve, en het lijdende deelwoord door achtervoeging van de enkele d of t, en voorvoeging van ge. Dus komt, op de voorgestelde wijze, van leef, het zakelijke deel van leven, de onvolmaakt verledene tijd leefde, en het deelwoord geleefd; van smaak, het zakelijke deel van smaken, smaakte en gesmaakt; van hoor, het zakelijke deel van hooren, hoorde en gehoord; van hoop, het zakelijke deel van hopen (hoop voeden), hoopte en gehoopt, enz. Het gezegde omtrent de wegvalling van het voorvoegsel ge bij het deelwoord van die werkwoorden, welke met een onscheidbaar voorzetsel zijn zamengesteld, is ook hier

toepasselijk, als bemind, niet begemind; beminnen, enz.

§. 133. Enkele werkwoorden zijn deels gelijk-, deels ongelijkvloeijend, of liever zijn van den staat van ongelijkvloeijende, door verloop van tijd, tot dien der gelijkvloeijende genaderd, als bakken, bak, te (oulings beck), gebakken; lagchen, lachte (oulings loech), gelagchen, wreken, wreekte (oulings wrak, wrok), gewroken, en meer andere (*).

§. 134. onregelmatige werkwoorden worden de zoodanige genoemd, die in een of meerdere opzigten, van de genoemde soorten en gewone woordvoeging afwijken en in het bijzonder die, welke uit onderscheidene werkwoorden tot een zijn samengesmolten. Dus kan men slaan, bij verkorting voor slagen, en ik sla voor ik slaag, sloeg, geslagen; doen en ik doe (voor daden, ik daad), deed, gedaan (voor gedaden); staan en ik sta (voor standen, ik stand), stond, gestaan (voor gestanden); gaan en ik ga (voor gangen, ik gang), ging, gegaan (voor gegangen; zien

(*) Schrandere taalkenners hebben opgemerkt, dat de ongelijkvloeijende werkwoorden de oudste zijn, en de gelijkvloeijende, voor een groot deel, hunnen oorsprong verschuldigd zijn aan zelfstandige naamwoorden, die van ongelijkvloeijende werkwoorden afstammen. Zoo komt bij voorbeeld, slagen, slaagde, geslaagd van het zelfstandige slag, en dit wederom van slaan (oudtijds slagen), sloeg, geslagen, zagen, zaagde, gezaagd van het zelfstandige zag, en dit wederom van zuigen, zoog, gezogen, enz.

en ik zie (voor zigen, ik zig), zag, gezien (voor gezigen), tot de onregelmatige brengen, voor zoverre zij door de samentrekking, die zij in de aangenomene gevallen ondergaan, van de gewone regelmaat afwijken. Desgelijks behooren mogen, kunnen en willen tot de onregelmatige werkwoorden, niet slechts voor zoverre zij, in den derden persoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze, niet, even als de overige werkwoorden, de t aannemen, als hij mag, kan en wil; maar ook voor zoverre zij, of althans de beide eerste, in tegenstelling van de meeste werkwoorden, in de onbepaalde wijze een anderen klinker vertoonen, dan in den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze, en bovendien, ook in de onderscheidene personen, eenen verschillenden klinker hebben, als mogen, ik mag, gij moogt, hij mag; — kunnen, ik kan, gij kunt, hij kan. Mogen wijkt, nog in een ander opzigt, van de gewone regelmaat af, als hebbende, in den onvolmaakten verledenen tijd, bij alle personen de t, die anders alleen achter den tweeden gevoegd wordt, als ik mogt, gij mogt, hij mogt. Hetzelfde geldt omtrent ik, gij en hij vraagt, daakt, kookt, plagt, zocht, van brengen, denken, koopen, plegen, zoeken.

§. 135. Den naam van onregelmatige werkwoorden dragen inzonderheid de meeste hulpwoorden, dat is, die werkwoorden, van welker hulp men zich, bij de verbuiging, bedient. Van deze mag boven al het werkwoord zijn dien gerekend worden, als hetwelk uit verschidene

werkwoorden, bennen, zijn, wezen, enz. is zamengesteld, zoo als nader blijken zal, wanneer wij de vervoeging van hetzelve zullen opgeven. Ook zullen en hebben mogen onregelmatig heeten. Dus, bij voorbeeld, is de derde persoon van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze van hebben, die heeft luidt, van het oude werkwoord heven afgeleid; en de onvolmaakt verledene tijd had, hadde, is gesproten uit lamentrekking van habede, habde, hadde, den onvolmaakt verledenen tijd van het oude haben. Dan de onregelmatigheid der beide laatstgenoemde hulpwoorden zal insgelijks nader blijken uit de opgave van hunne vervoeging.

A. over de vervoeging, en bijzonder over de deelwoorden, en over de wijzen en tijden der werkwoorden.

§. 136. Wat men door vervoeging te verstaan hebbe, is in het voorgaande reeds verklaard. Er zijn talen, waarin dezelve bijna geheel door verandering van het werkwoord zelf, en vooral van deszelfs uitgang, geschiedt; doch in onze taal heeft men daartoe, gelijk mede reeds werd opgemerkt, de hulp van andere werkwoorden noodig, die, uit dien hoofde, hulpwoorden genoemd worden. Deze zijn vier in getal, zullen namelijk, hebben, zijn en worden. De laatste komen meer bijzonder bij de lijdende werkwoorden, of in den lijdenden staat te pas, welke in onze taal eigenlijk geheel ontbreekt, en niet, dan door behulp dier werkwoorden, kan worden uitgedrukt. Zullen dient bij alle werkwoorden, om den toekomenden tijd uit te drukken, als ik zal beminnen, ik zal bemind worden, ik zal leven, enz. — Hebben wordt gebruikt, om de verledene tijden aan te duiden, niet slechts in alle bedrijvende werkwoorden, als ik heb of had bemind, maar ook in een groot deel der onzijdige, als ik heb gedwaald, had gestaan, enz. Doch dit alles zal, in het vervolg, duidelijker worden.

§. 137. De deelwoorden vereischen, in de eerste plaats, eenige verklaring, omdat een derzelve, bij de vervoeging onzer werkwoorden, van grooten dienst is. Men kan dezelve het best beschrijven als van werkwoorden afgeleide bijvoegelijke naamwoorden, die, om het deel, dat zij aan de eigenschap van beide hebben, den naam van deelwoorden dragen. Zij zijn twee in getal, het bedrijvende of tegenwoordige, en het lijdende of verledene. Het eerste wordt gevormd door achtervoeging van de achter de onbepaalde wijze, als hoorende, gevende, lezende; het tweede door plaatsing van d of t achter het zakelijk deel des werkwoords, en voorvoeging van ge, of ook, bij de ongelijkvloeijende, door den uitgang en, en het voorvoegsel ge, als gehoord, gemaakt, gegeven, gelezen, gesproken. Het laatste, schoon doorgaans het lijdende genoemd, kan echter, door bijvoe-

ging van hebbende, ook als bedrijvend, doch in den verledenen tijd, gebruikt worden, als gehoord, gelezen hebbende. In eenen lijdenden zin krijgt het ook zijnde, het deelwoord van zijn, achter zich.

S. 138. Tot nadere kennis van de vervoeging der werkwoorden, moet men vooraf een naauwkeurig begrip van hunne wijzen en tijden hebben, bij welker nadere ontwikkeling ook de onderscheiding van getallen en personen kennelijk zal worden. De wijzen zijn vier in getal, de onbepaalde namelijk de aantoonende, gebiedende en aanvoegende.

S. 139. De onbepaalde wijze is die, welke de handeling van het werkwoord, in eenen algemeenen zin, zonder bepaling van persoon of getal, maar alleen met aanwijzing van tijd, voorstelt, als hooren, gehoord hebben, willen hooren, waarin zich de tegenwoordige, verledene en toekomende tijd vertoonen.

S. 140. De aantoonende wijze is die, waardoor het bedrijf, de toestand, enz., door een werkwoord uitgedrukt, naar de verscheidenheid der tijden, regtstreeks wordt voorgesteld of aangetoond, als ik hoor, maak, heb gehoord, gemaakt, zal hooren, maken, enz.

S. 141. De gebiedende wijze wordt gebruikt tot het geven van eenig bevel, of ook om een verzoek, opwekking of vermaning uit te drukken. Daar de persoon, aan wien eenig bevel, verzoek, opwekking of vermaning geschiedt, tegenwoordig is, of voorondersteld wordt te zijn, komt hier geen verschil van tijden, en geen persoon buiten den tweeden, in het enkel- en meervoud, te pas. De zelfde wordt hier, in tegenstelling van hetgene bij ande, re wijzen geschiedt, achter het werkwoord geplaatst, als hoor, of hoort gij.

S. 142. De aanvoegende wijze is die, waar, door iets twijfelachtig of onzeker gezegd wordt, waardoor een wensch, eene voorwaarde, toelating of aansporing wordt uitgedrukt. Zij komt, hoe op zich zelve, als ook met voorplaatsing van voegwoorden, voor, in welk laatste geval zij echter niet van de voegwoorden afhangt, maar haren grond heeft in het onzekere der voorstelling, als hij leve, ga, werke; hij doe, wat hij wil, het zal hem niet gelukken; trachten wij dit te verwerven; dat hij leve; ach dat ik hem gezien hadde; ik spreek, opdat ik gehoord worde; ik twijfel, of het waar zij, enz.

S. 143. De tijden, tot welker beschouwing wij thans overgaan, zijn vijf in getal, de tegenwoordige namelijk, de onvolmaakt verledene, de volmaakt verledene, de meer dan volmaakt verledene en de toekomende tijd. Deze hebben, althans in de aantoonende en aanvoegende wijze, de onderscheiding van drie personen, den sprekenden, den toegesprokenen en dien, van wien gesproken wordt, en van het enkelvoudige en meervoudige getal gemeen.

S. 144. De tegenwoordige tijd duidt aan, dat de zaak, waarvan men spreekt, plaats heeft op het zelfde oogenblik, waarop men spreekt, als ik

werk, ik schrijf, ik word bemind, gij slaapt, ij leest, enz.

§. 145. De onvolmaakt verledene tijd, die, even als de voorgaande, door verandering van het werkwoord zelf gevormd wordt, stelt eene zaak voor, die voorbij is op den tijd, waarin men spreekt, maar nog duurde op den tijd, waarvan men spreekt, of duidt eene handeling aan, welke nog niet geheel voorbij is, wanneer eene andere begint, als ik werkte, ik schreef, ik werd bemind; toen ik van den man sprak, zag ik hem voor mij staan.

§. 146. De volmaakt verledene tijd stelt eene zaak voor, als geheel geëindigd op den tijd, waarin men spreekt, zonder eenig opzigt op eenigen andere tijd, of eenige andere handeling. Dezelve wordt gevormd, bij de bedrijvende werkwoorden, door vereeniging van het hulpwoord hebben, in den tegenwoordigen tijd, met het verledene of lijdende deelwoord, als ik heb bemind, gemaakt, gegeven; bij de lijdende werkwoorden, door samenvoeging van het hulpwoord zijn, in den aanwezenden tijd, met hetzelfde deelwoord, als ik ben bemind; en bij de onzijdige werkwoorden, deels door vereeniging van het hulpwoord hebben, deels door die van zijn met het meergenoemde deelwoord, als ik heb gearbeid, geluisterd, gepraald, gelegen, geslapen, en ik ben gesleten, ontwaakt, gezonken, gekomen, gedaald, enz. (*)

§. 147. De meer dan volmaakt verledene tijd geeft te kennen, dat eene zaak reeds geheel voorbij was, toen eene andere begon. Dezelve wordt op gelijke wijze gevormd, als de voorgaande tijd, door vereeniging namelijk van het hulpwoord hebben of zijn, in den onvolmaakt verledenen tijd, met het verledene deelwoord, als ik had gehoord, gemaakt; ik was bemind, gebleven, enz.

§. 148. De toekomende tijd beteekent, dat iets zal geschieden, en wordt gevormd door samenvoeging van het hulpwoord zullen met de onbepaalde wijze van een werkwoord, als ik zal maken, beminnen. Dan er is nog een tweede toekomende tijd, welke door vereeniging van het hulpwoord zullen met den verledenen tijd der onbepaalde wijze gevormd wordt, en te kennen geeft, dat iets toekomend is op den tijd, waarin men spreekt, doch verleden zal zijn op den tijd, waarvan men spreekt, als ik zal gehoord, gemaakt hebben, enz. Beide deze tijden komen ook in de aantoegende wijze voor, alwaar de eerste beteekent, dat iets voorwaardelijk, of op eene onderstelling toekomend is, als ik zoude maken, beminnen, geven, de tweede, dat iets voorwaardelijk toekomend geweest is, als ik

(*) Men zegt gemeenlijk, dat die onzijdige werkwoorden, welke meer een bedrijf, dan lijden beteekenen, met hebben, die daarentegen, welker beteekenis meer tot de lijdende nadert, met zijn verbogen worden. Doch deze regel is aan zoo vele uitzonderingen onderhevig, dat dezelve den naam van regel geenszins weezen kan.

zoúde gemaakt, bemind, gegeten hebben.

5. Voorbeelden van vervoeging.

§. 149. Ter nadere opheldering van het te vo„ren aangemerkte, en ter volledige ontwouwing van het gewigtigste der taaldeelen, zúllen wy thans eenige voorbeelden van vervoeging laten volgen, en wel, in de eerste plaats, van de húlp„woorden zúllen, hebben en zyn, als die in alle werkwoorden voorkomen, en daarna van een ge„lykvloeyend en een ongelykvloeyend werkwoord, zoo in den bedryvenden, als lydenden staat.

§. 150. Het húlpwoord zúllen, dat, volgens de opmerking van geleerde taalbeoefenaars, eigen„lyk moeten, verpligt zyn beteekent, is alleen in die tyden en wyzen in gebruik, welke noodig zyn, om den toekomenden tyd uit te drúkken. Zie hier dezelve:

Onbepaalde wyze.
zúllen.
Deelwoord.
zúllende.
Aantoonende wyze.
Tegenwoordige tyd.

enkelvoud.	meervoud.
ik zal.	wy zúllen.
gy zúlt.	gy zúlt.
hy, of zy zal.	zy zúllen.

Onvolmaakt verledene tyd (*).

(*) In de meeste spraakkúnsten wordt zoúde, niet als de onvolmaakt verledene tyd der aan„toonende, maar als de tegenwoordige tyd der aan„voegende wyze voorgesteld. Dan deze voorstelling is onnaauwkeurig, en verraart twee geheel onderschei„dene zaken, deszelfs gebruik namelyk, als húlpwoord ter vervoeging van andere werkwoorden, en den tyd en de wyze, die daaraan op zich zelve, by de vervoe„ging van het werkwoord zúllen, eigen zyn. Als onderdeel van dit werkwoord beschouwd, is zoúde niet anders, dan de onvolmaakt verledene tyd der aantoonende wyze. Voor zúllen, namelyk, zeide men oúdtyds, volgens eene gebruikelyke letterver„wisseling, ook zollen en zallen. Van het laatste is de eerste en derde persoon van het enkelvoud van den tegenwoordigen tyd, ik en hy zal, in gebruik gebleven; van zollen wordt, volgens de regelmaat der gelykvloeyende werkwoorden, de onvolmaakt verle„dene tyd ik zolde gevormd, waaruit, volgens eene zeer gebruikelyke letterverwisseling, ik zoúde ge„sproten is. Dezelfde verwisseling doet zich voor in soúdy, soldy, soúdenier, en soldaat; in gúlden, vergúlden, en goúd; in hoúden, en holden, van welk laatste de onvolmaakt verledene tyd hield zynen oorsprong heeft; in enkelvoúdig, meervoú„dig voor enkelvoldig, meervoldig, van het oúde vol„den, thans voúlden; in woúde, by verkorting woú, voor wolde, van het oúde wollen, thans willen, en vele anderen.

ik zoúde.	wy zoúden.
gy zoúdet, of zoúdt.	gy zoúdet, of zoúdt.
hy, of zy zoúde.	zy zoúden.

§. 151. De vervoeging van het werkwoord hebben geschiedt op de volgende wyze:

Onbepaalde wyze.

Tegenw. tyd.	verledene tyd.	Toekomende tyd.
hebben.	gehad hebben.	zúllen hebben.

Deelwoorden.

hebbende.	gehad hebbende.	zúllende hebben.

Aantoonende wyze.

Tegenwoordige tyd.

Enkelvoúd.	Meervoúd.
ik heb.	wy hebben.
gy hebt.	gy hebt.
hy, of zy heeft.	zy hebben.

onvolmaakt verledene tyd.

ik had.	wy hadden.
gy hadt.	gy hadt.
hy, of zy had.	zy hadden.

volmaakt verledene tyd.

ik heb gehad.	wy hebben gehad.
gy hebt gehad.	gy hebt gehad.
hy, of zy heeft gehad.	zy hebben gehad.

Meer dan volmaakt verledene tyd.

ik had gehad.	wy hadden gehad.
gy hadt gehad.	gy hadt gehad.
hy, of zy had gehad.	zy hadden gehad.

Toekomende tyd.

ik zal hebben.	wy zúllen hebben.
gy zúlt hebben.	gy zúlt hebben.
hy, of zy zal hebben.	zy zúllen hebben.

Tweede toekomende tyd.

ik zal gehad hebben.	wy zúllen gehad hebben.
gy zúlt gehad hebben.	gy zúlt gehad hebben.
hy, of zy zal gehad hebben.	zy zúllen gehad hebben.

Gebiedende wyze.

heb gy.	hebt gy.

Aanvoegende wyze.

Tegenwoordige tyd.

dat ik hebbe.	dat wy hebben.
dat gy hebbet.	dat gy hebbet.
dat hy, of zy hebbe.	dat zy hebben.

onvolmaakt verledene tyd.

dat ik hadde.	dat wy hadden.
dat gy haddet.	dat gy haddet.
dat hy, of zy hadde.	dat zy hadden.

volmaakt verledene tyd.

dat ik gehad hebbe.	dat wy gehad hebben.
dat gy gehad hebbet.	dat gy gehad hebbet.
dat hy, of zy gehad hebbe.	dat zy gehad hebben.

Meer dan volmaakt verledene tyd.

dat ik gehad hadde.	dat wy gehad hadden.
dat gy gehad haddet.	dat gy gehad haddet.
dat hy, of zy gehad hadde.	dat zy gehad hadden.

Toekomende tyd.

dat ik zoúde hebben.	dat wy zoúden hebben.
dat gy zoúdet hebben.	dat gy zoúdet hebben.
dat hy, of zy zoúde hebben.	dat zy zoúden hebben.

Tweede toekomende tyd.

dat ik zoúde gehad hebben.	dat wy zoúden gehad hebben.
dat gy zoúdet gehad hebben.	dat gy zoúdet gehad hebben.
dat hy, of zy zoúde gehad hebben.	dat zy zoúden gehad hebben.

S. 152. Het werkwoord zyn wordt dús ver, roegd:

Onbepaalde wyze.

tegenw. tyd.	verledene tyd.	toek. tyd.
zyn, of wezen.	gewéest zyn.	zúllen zyn, of wezen.
	Deelwoorden.	
zynde, of wezende.	gewéest zynde.	zúllende zyn.

Aantoonende wyze. of weken.

tegenwoordige tyd.

Enkelvoud.	Meervoud.
ik ben.	wy zyn.
gy zyt.	gy zyt.
hy, of zy is (*).	zy zyn.

Onvolmaakt verledene tyd.

ik was.	wy waren.
gy waart.	gy waart.
hy, of zy was.	zy waren.

Volmaakt verledene tyd.

ik ben gewéest.	wy zyn gewéest.
gy zyt gewéest.	gy zyt gewéest.
hy, of zy is gewéest.	zy zyn gewéest.

Meer dan volmaakt verledene tyd.

ik was gewéest.	wy waren gewéest.
gy waart gewéest.	gy waart gewéest.
hy, of zy was gewéest.	zy waren gewéest.

Toekomende tyd.

ik zal zyn.	wy zúllen zyn.
gy zult zyn.	gy zult zyn.
hy, of zy zal zyn.	zy zúllen zyn.

Tweede toekomende tyd.

ik zal gewéest zyn.	wy zúllen gewéest zyn.
gy zult gewéest zyn.	gy zult gewéest zyn.
hy, of zy zal gewéest zyn.	zy zúllen gewéest zyn.

Gebiedende wyze.

weest gy.	weest of zyt gy.

(*) Deze derde persoon heeft zyn oorsprong van het mesogottische im, is, ist, waarvan de Engelsche nog I am, ik ben, overig hebben. De onregelmatigheid van het werkwoord zyn ontstaat daaruit, dat in hetzelve onderscheidene werkwoorden zyn ineengesmolten. gelyk de derde persoon is van im, zoo is de eerste persoon van het oude bennen afkomstig, in het hoogduitsch binnen, van waar zy ich bin, du bist in gebruik hebben. De verdere gedeelten worden gevormd door vereeniging van de werkwoorden zyn, en wezen of weren, van welk laatste zich de sporen voordoen in gy waart, wy en zy waren. Het lydende deelwoord van het wezen luidt, volgens den aard der ongelykvloeyenden werkwoorden, gewezen; doch dit is enkel, als byvoegelyk naamwoord, in gebruik, terwyl het gebruikelyke deelwoord gewéest naar den trant der gelykvloeyende gevormd is.

Aanvoegende wyze.

tegenwoordige tyd.

dat ik zy.	dat wy zyn.
dat gy zyt.	dat gy zyt.
dat hy, of zy zy.	dat zy zyn.

onvolmaakt verledene tyd.

dat ik ware.	dat wy waren.
dat gy waret.	dat gy waret.
dat hy, of zy ware.	dat zy waren.

volmaakt verledene tyd.

dat ik zy geweest.	dat wy zyn geweest.
dat gy zyt geweest.	dat gy zyt geweest.
dat hy, of zy zy geweest.	dat zy zyn geweest.

meer dan volmaakt verledene tyd.

dat ik ware geweest.	dat wy waren geweest.
dat gy waret geweest.	dat gy waret geweest.
dat hy, of zy ware geweest.	dat zy waren geweest.

Toekomende tyd.

dat ik zoude zyn.	dat wy zouden zyn.
dat gy zoudet zyn.	dat gy zoudet zyn.
dat hy, of zy zoude zyn.	dat zy zouden zyn.

Tweede toekomende tyd.

dat ik zoude geweest zyn.	dat wy zouden geweest zyn.
dat gy zoudet geweest zyn.	dat gy zoudet geweest zyn.
dat hy, of zy zoude geweest zyn.	dat zy zouden geweest zyn.

§. 153. De vervoeging van worden geschiedt op de volgende wyze:

onbepaalde wyze.

tegenw. tyd.	verledene tyd.	toekom. tyd.
worden	geworden zyn.	zullen worden.

Deelwoorden.

wordende.	geworden zynde.
	zullende worden.

Aantoonende wyze.

tegenwoordige tyd.

enkelvoud.	meervoud.
ik word.	wy worden.
gy wordt.	gy wordt.
hy, of zy wordt	zy worden.

onvolmaakt verledene tyd.

ik werd, of wierd (*).	wy werden, of wierden.
gy werdt, of wierdt.	gy werdt, of wierdt.
hy, of zy werd, of wierd.	zy werden, of wierden.

volmaakt verledene tyd.

ik ben geworden.	wy zyn geworden.
gy zyt geworden.	gy zyt geworden.
hy, of zy is geworden.	zy zyn geworden

meer dan volmaakt verledene tyd.

(*) op gezag van achtbare taalkenners, wordt in vele spraakkunsten werd als de onvolmaakt verledene tyd van de aantoonende, en wierd als die van de aanvoegende wyze, opgegeven. Doch die onderscheiding is geheel willekeurig, en niet gegrond op den aard der tale, welke, in geen geval, eene dergelyke onderscheiding der aantoonende en aanvoegende wyze kent. werd en wierd is een louter dialektverschil; het eerste werd oudtyds ook meermalen in de aantoonende wyze voor wordt gebruikt.

ik was geworden.	wy waren geworden.
gy waart geworden.	gy waart geworden.
hy, of zy was geworden.	zy waren geworden.

Toekomende tyd.

ik zal worden.	wy zullen worden.
gy zult worden.	gy zult worden.
hy, of zy zal worden.	zy zullen worden.

Tweede toekomende tyd.

ik zal geworden zyn.	wy zullen geworden zyn.
gy zult geworden zyn.	gy zult geworden zyn.
hy, of zy zal geworden zyn.	zy zullen geworden zyn.

gebiedende wyze.

word gy.	wordt gy.

Aanwoegende wyze.

tegenwoordige tyd.

dat ik worde.	dat wy worden.
dat gy wordet.	dat gy wordet.
dat hy, of zy worde.	dat zy worden.

onvolmaakt verledene tyd.

dat ik werde, of wierde.	dat wy werden, of wierden.
dat gy werdet, of wierdet.	dat gy werdet of wierdet.
dat hy, of zy werde, of wierde.	dat zy werden, of wierden.

volmaakt verledene tyd.

dat ik zy geworden.	dat wy zyn geworden.
dat gy zyt geworden.	dat gy zyt geworden.
dat hy, of zy zy geworden.	dat zy zyn geworden.

meer dan volmaakt verledene tyd.

dat ik ware geworden.	dat wy waren geworden.
dat gy waret geworden.	dat gy waret geworden.
dat hy, of zy ware geworden.	dat zy waren geworden.

Toekomende tyd.

dat ik zoude worden.	dat wy zouden worden.
dat gy zoudet worden.	dat gy zoudet worden.
dat hy, of zy zoude worden.	dat zy zouden worden.

Tweede toekomende tyd.

dat ik zoude geworden zyn.	dat wy zouden geworden zyn.
dat gy zoudet geworden zyn.	dat gy zoudet geworden zyn.
dat hy, of zy zoude geworden zyn.	dat zy zoude geworden zyn.

n

§. 154. Na deze opgave van de verboeging der hulpwoorden, zullen wy thans, in een paar voorbeelden, een gelykvloeyend namelyk en een ongelykvloeyend werkwoord, de verboeging der overige werkwoorden, welke door middel dier hulpwoorden geschiedt, nader doen kennen. Tot het eerste voorbeeld zal het gelykvloeyende maken dienen.

(bedryvende vorm.)

Onbepaalde wyze.

tegenw. tyd.	verledene tyd.	toekomende tyd.
maken.	gemaakt hebben.	zullen maken.

Deelwoorden.

makende.	gemaakt hebbende.	zullende maken.

Aantoonende wyze.

tegenwoordige tyd.

enkelvoud.	meervoud.
ik maak	wy maken.
gy maakt.	gy maakt.
hy, of zy maakt.	zy maken

onvolmaakt verledene tyd

ik maakte.	wy maakten.
gy maaktet.	gy maaktet.
hy, of zy maakte.	zy maakten.

volmaakt verledene tyd.

ik heb gemaakt	wy hebben gemaakt.
gy hebt gemaakt.	gy hebt gemaakt.
hy, of zy heeft gemaakt.	zy hebben gemaakt.

meer dan volmaakt verledene tyd.

ik had gemaakt.	wy hadden gemaakt.
gy hadt gemaakt.	gy hadt gemaakt.
hy, of hy had gemaakt.	zy hadden gemaakt.

toekomende tyd.

ik zal maken.	wy zullen maken.
gy zult maken.	gy zult maken.
hy, of zy zal maken.	zy zullen maken.

Tweede toekomende tyd.

ik zal gemaakt hebben.	wy zullen gemaakt hebben.
gy zult gemaakt hebben.	gy zult gemaakt hebben.
hy, of zy zal gemaakt hebben.	zy zullen gemaakt hebben.

gebiedende wyze.

maak gy.	maakt gy.

Aanvoegende wyze.

tegenwoordige tyd.

dat ik make.	dat wy maken.
dat gy maket.	dat gy maket.
dat hy, of zy make.	dat zy maken.

onvolmaakt verledene tyd.

dat ik maakte.	dat wy maakten.
dat gy maaktet.	dat gy maaktet

dat hy, of zy maakte.	dat zy maakten

volmaakt verledene tyd.

dat ik hebbe gemaakt.	dat wy hebben gemaakt.
dat gy hebbet gemaakt.	dat gy hebbet gemaakt.
dat hy, of hy hebbe gemaakt.	dat zy hebben gemaakt.

meer dan volmaakt verledene tyd.

dat ik hadde gemaakt.	dat wy hadden gemaakt.
dat gy haddet gemaakt.	dat gy haddet gemaakt.
dat hy, of zy hadde gemaakt.	dat zy hadden gemaakt.

toekomende tyd.

dat ik zoúde maken.	dat wy zoúden maken.
dat gy zoúdet maken.	dat gy zoúdet maken.
dat hy, of zy zoúde maken.	dat zy zoúden maken.

Tweede toekomende tyd.

dat ik zoúde gemaakt hebben.	dat wy zoúden gemaakt hebben.
dat gy zoúdet gemaakt hebben.	dat gy zoúdet gemaakt hebben.
dat hy, of zy zoúde gemaakt hebben.	dat zy zoúden gemaakt hebben.

(lydende vorm.)

onbepaalde wyze.

tegenw. tyd.	verledene tyd.	toekomene tyd.
gemaakt worden.	gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.	gemaakt zullen worden.

Deelwoorden.

gemaakt wordende.	gemaakt zynde, geworden, of geweest zynde.	gemaakt zullende worden.

Aantoonende wyze.

tegenwoordige tyd.

enkelvoud.	meervoud.
ik word gemaakt.	wy worden gemaakt.
gy wordt gemaakt.	gy wordt gemaakt.
hy, of hy wordt gemaakt.	hy worden gemaakt.

onvolmaakt verledene tyd

ik werd, of wierd gemaakt.	wy werden (wierden) gemaakt.
gy werdt (wierdt) gemaakt.	gy werdt (wierdt) gemaakt.
hy, of hy werd (wierd) gemaakt.	hy werden (wierden) gemaakt.

volmaakt verledene tyd.

ik ben gemaakt, ben gemaakt geworden, of geweest.	wy zyn gemaakt, zyn gemaakt geworden, of geweest.
gy zyt gemaakt, zyt gemaakt geworden, of geweest.	gy zyt gemaakt, zyt gemaakt geworden, of geweest.
hy, of hy is gemaakt, is gemaakt geworden, of geweest.	hy zyn gemaakt, zyn gemaakt geworden, of geweest.

meer dan volmaakt verledene tyd.

ik was gemaakt, was gemaakt geworden, of geweest.	wy waren gemaakt, waren gemaakt geworden, of geweest.
gy waart gemaakt, waart gemaakt geworden, of geweest.	gy waart gemaakt, waart gemaakt geworden, of geweest.
hy, of hy was gemaakt, was gemaakt geworden, of geweest.	hy waren gemaakt, waren gemaakt geworden, of geweest.

toekomende tyd.

ik zal gemaakt worden.	wy zullen gemaakt worden.
gy zult gemaakt worden.	gy zult gemaakt worden.
hy, of hy zal gemaakt worden.	hy zullen gemaakt worden.

Tweede toekomende tyd.

ik zal gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.	wy zullen gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.
gy zult gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.	gy zult gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.
hy, of hy zal gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.	hy zullen gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.

gebiedende wyze.

word, of wees gy gemaakt.	wordt, zyt, of weest gy gemaakt.

Aanvoegende wyze.

tegenwoordige tyd.

dat ik gemaakt worde.	dat wy gemaakt worden.
dat gy gemaakt wordet.	dat gy gemaakt wordet.
dat hy, of hy gemaakt worde.	dat hy gemaakt worden.

onvolmaakt verledene tyd.

dat ik gemaakt worde, of wierde.	dat wy gemaakt werden, of wierden.
dat gy gemaakt werdet, of wierdet.	dat gy gemaakt werdet, of wierdet.
dat hy, of hy gemaakt werde, of wierde.	dat hy gemaakt werden, of wierden.

volmaakt verledene tyd.

dat ik gemaakt zy, geworden, of geweest zy.	dat wy gemaakt zyn, geworden, of geweest zyn.

Dat gij gemaakt zijt, ge, worden, of geweest zijt.	Dat gij gemaakt zijt, ge, worden, of geweest zijt.
Dat hij, of zij gemaakt zij, geworden, of geweest zij.	Dat zij gemaakt zijn, ge, worden, of geweest zijn.

meer dan volmaakt verledene tijd.

Dat ik gemaakt were, ge, worden, of geweest ware.	Dat wij gemaakt waren, ge, worden, of geweest waren.
Dat gij gemaakt waret, ge, worden, of geweest waret.	Dat gij gemaakt waret, ge, worden, of geweest waret.
Dat hij, of zij gemaakt ware, geworden, of geweest ware.	Dat zij gemaakt waren, ge, worden, of geweest waren.

Toekomende tijd.

Dat ik gemaakt zoude worden.	Dat wij gemaakt zouden worden.
Dat gij gemaakt zoudet worden.	Dat gij gemaakt zoudet worden.
Dat hij, of zij gemaakt zoude worden.	Dat zij gemaakt zouden worden.

Tweede toekomende tijd.

Dat ik zoude gemaakt zijn, geworden, of geweest zijn.	Dat wij zouden gemaakt zijn, geworden, of geweest zijn.
Dat gij zoudet gemaakt zijn, geworden, of geweest zijn.	Dat gij zoudet gemaakt zijn, geworden, of geweest zijn.
Dat hij, of zij zoude gemaakt zijn, geworden, of geweest zijn.	Dat zij zouden gemaakt zijn, geworden, of geweest zijn.

§. 155. Nu volge, ter meerdere opheldering, nog een voorbeeld der vervoeging van het ongelijk vloei, jend Werkwoord lezen, doch alleen in den bedrijven, den vorm, wijl de lijdende gelezen worden geheel over, eenkomt met dien der gelijkvloeijende.

onbepaalde wijze.

tegenw. tijd.	verledene tijd.	toekomende tijd.
lezen.	gelezen hebben.	zullen lezen.

Deelwoorden.

lezende.	gelezen hebbende.	zullende lezen.

aantoonende wijze.

tegenwoordige tijd.

enkelvoud	meervoud.
ik lees.	wij lezen.
gij leest.	gij leest.
hij, of zij leest.	zij lezen.

onvolmaakt verledene tijd.

ik las.	wij lazen.
gij laast.	gij laast.
hij, of zij las.	zij lazen

volmaakt verledene tijd.

ik heb gelezen.	wij hebben gelezen.
gij hebt gelezen.	gij hebt gelezen.
hij, of zij heeft gelezen.	zij hebben gelezen.

meer dan volmaakt verledene tijd.

ik had gelezen	wij hadden gelezen.
gij hadt gelezen.	gij hadt gelezen.
hij, of zij had gelezen.	zij hadden gelezen.

toekomende tijd.

ik zal lezen.	wij zullen lezen.
gij zult lezen.	gij zult lezen.
hij, of zij zal lezen.	zij zullen lezen.

Tweede toekomende tijd.

ik zal gelezen hebben.	wij zullen gelezen hebben.
gij zult gelezen hebben.	gij zult gelezen hebben.
hij, of zij zal gelezen hebben.	zij zullen gelezen hebben.

gebiedende wijze.

lees gij.	leest gij.

Aanvoegende wyze.

tegenwoordige tijd.

dat ik leze.	dat wij lezen.
dat gij lezet.	dat gij lezet.
dat hij, of zij leze.	dat zij lezen.

onvolmaakt verledene tijd.

dat ik laze.	dat wij lazen.
dat gij lazet	dat gij lazet.
dat hij, of zij laze.	dat zij lazen.

volmaakt verledene tijd.

dat ik hebbe gelezen.	dat wij hebben gelezen.
dat gij hebbet gelezen.	dat gij hebbet gelezen.
dat hij, of zij hebbe gelezen.	dat zij hebben gelezen.

meer dan volmaakt verledene tijd

dat ik hadde gelezen.	dat wij hadden gelezen
dat gij haddet gelezen.	dat gij haddet gelezen.
dat hij, of zij hadde gelezen.	dat zij hadden gelezen.

toekomende tijd.

dat ik zoúde lezen.	dat wij zoúden lezen.
dat gij zoúdet lezen.	dat gij zoúdet lezen.
dat hij, of zij zoúde lezen.	dat zij zoúden lezen.

Tweede toekomende tijd.

dat ik zoúde gelezen hebben	dat wij zoúden gelezen hebben.
dat gij zoúdet gelezen hebben.	dat gij zoúdet gelezen hebben.
dat hij, of zij zoúde gelezen hebben	dat zij zoúden gelezen hebben.

§. 156. De opgegevene voorbeelden van vervoeging zijn allen bedrijvende werkwoorden. De lijdsgenaam, de wederkeerige hebben, in hunne vervoeging, niets bijzonders. Ook de onzijdige volgen geheel den trant der bedrijvende; alleen hebben sommige in den volmaakt, en meer dan volmaakt verledenen tijd, het hulpwoord zijn in plaats van dat van hebben, en komen dus, in dit opzigt, met de lijdende overeen. Ook de vervoeging der onpersoonlijke heeft niets, dat dezelfde bijzonder onderscheidt, dan voor zoo verre zij den eersten en tweeden persoon niet vóór zich aannemen. Van de onregelmatige werkwoorden hebben wij mede, voor ons bestek, reeds genoeg gezegd; het verdere moet uit het gebruik gekend worden.

6. Over de zamengestelde werkwoorden.

§. 157. De werkwoorden worden ook met andere woorden zamengesteld, en wel 1) met zelfstandige naamwoorden, als handhaven, raadplegen, enz.; 2) met bijwoorden, als liefkozen, weêrlichten; 3) met voorzetsels, als beminnen, ontvangen, aanspreken, bijblijven, enz.

§. 158. De beide eerstgenoemde soorten van werkwoorden nemen in het verledene deelwoord ge, en in de onbepaalde wijze te voorop, als gehandhaafd, geliefkoosd, te handhaven, te liefkozen, enz., en blijven, in den onvolmaakt verledenen tijd, ik handhaafde, liefkoosde, enz. De woorden hand, lief, enz. blijven dus altijd met de werkwoorden vereenigd; doch dit heeft niet altijd ten aanzien der voorzetsels plaats, gelijk wij thans nog wat nader moeten aanwijzen.

§. 159. De met voorzetsels zamengestelde werk-

woorden, die, by de uitspraak, den klemtoon op het zakelyke deel des werkwoords ontvangen, behouden kún voorzetsel steeds vóór zich, als te beminnen, ontvangen, verkeugen, ik beminde, ontving, verkeug, de, enz. — Vandaar worden de genoemde en meer dergelyke voorzetsels onscheidbare geheeten.

§. 160. De met voorzetsels zamengestelde werkwoorden daarentegen, by welker uitspraak de klemtoon op het voorzetsel valt, worden, in de verbeging van kúnne voorzetsels gescheiden, welke, uit dien hoofde, den naam van scheidbare dragen, als aan te spreken, aangesproken, ik sprak aan; by te blyven, bygebleken, ik bleef by, enz.

§. 161. Eindelyk moet hieromtrent nog aangemerkt worden, dat by eenige met voorzetsels zamengestelde werkwoorden de klemtoon nú op het voorzetsel, dan op het werkwoord valt, en het voorzetsel, in het eerste geval, by de verbeging van het werkwoord wordt afgescheiden, in het laatste, daarmede vereenigd blyft. Dus zegt men te ondergaan, ik ondergá, onderging, heb ondergaán; en daarentegen, onder te gaan, ik ga onder, ging onder, ben óndergegaan. Hetzelfde verschil vertoont zich in te overwégen, ik overweeg, overwoog, heb overwógen; en óver te wegen, ik weeg, woog óver, heb óvergewogen; alsmede in onderhóuden, en ónderhouden; overléggen, en óver-leggen; overwínnen, en óverwinnen, en vele andere. Het onderscheid van beteekenis in de opgegeven woorden is aanmerkelyk, als ondergáan, lyden, en ónder gaan, te gronde gaan; overwégen, overpeinzen, en óverwegen, nog eens wegen, enz.

H. Over de bywoorden.

§. 162. Thans tot de dusgenaamde kleinere redeelen, die allen de onverbuigbaarheid gemeen hebben, overgaande, moeten wy, in de eerste plaats, van de bywoorden gewagen. Deszen naam dragen die woorden, welke dienen, om eenige omstandigheid, of eene hoedanigheid van de werking, van het lyden of den toestand, of ook de nadere wyziging van eene eigenschap uit te drukken. Zy komen voornamelyk by werkwoorden, en somwylen ook by bywoegelyke naamwoorden. Zie hier eenige voorbeelden: ik kwam gisteren van Haarlem. — hy heeft daar vele vrienden. — het kind is sterk gegroeid. — wy hebben eene regt aangename wandeling gedaan.

§. 163. Men onderscheidt de bywoorden, naar het verschil van hunne beteekenis, in menigvuldige soorten, met name (om de voornaamste kortelyk op te geven), in bywoorden:

1. van plaats, als hier, daar, ginds, elders, ergens, nergens, enz.
2. van tyd, als gisteren, heden, morgen, eertyds, vanneer, dagelyks, altyd, nu, dan, ooit, nooit, enz.
3. van hoeveelheid, als veel, weinig, genoeg, enz.
4. van hoedanigheid als wel, kwalyk, enz.
5. van bevestiging, als ja, gewis, zekerlyk, enz.
6. van ontkenning, als neen, niet, geenszins, enz.
7. van twyfeling, als misschien, mogelyk, enz
8. van orde, als eerst, daarna, toen, eindelyk, enz.

9. van herhaling, als eens, dikwijls, steeds, doorgaans, enz.
10. van afzondering, als alleen, bijzonderlijk, enz.
11. van verzameling, als zamen, tevens, tegelijk, enz.
12. van aanwijzing, als zoo, dus, namelijk, enz.
13. van ondervraging, als hoe, waarom, enz.

§. 164. ook ten aanzien van hunnen oorsprong zijn de bijwoorden zeer onderscheiden. Eenige der, zelve zijn oorspronkelijk, of zijn althans niet kennelijk van een ander woord afgeleid, als hier, daar, neen, zoo, dus, enz. Andere zijn, door achtervoeging van lijk, van bijvoegelijke of zelfstan, dige naamwoorden gevormd, als namelijk, wijselijk, openlijk. Wederom andere zijn tweede naamval, len, als vergeefs, dagelijks, links, regts, enz. — vele zijn niet anders dan bijvoegelijke naamwoorden, die, bij een werkwoord, of ook bij een ander bijvoege, lijk naamwoord geplaatst, den aard van bijwoorden aannemen, als ik leef vrolijk; die man spreekt wijs, of verstandig; eene snel stroomende rivier, enz. Andere bijwoorden eindelijk zijn uit meer woor, den zamengesteld, of ook verkorte uitdrukkingen, als eertijds, dikwijls, geenszins, misschien. (Mis, schien is verbasterd uit magschien, en dit wederom bij verkorting voor't magschiên, geschiên, of geschie, den, enz. Bij dit laatste moet nog aangemerkt worden, dat er verscheidene bewoordingen zijn, die, als bijwoorden, gebruikt worden, bij voorbeeld, ter eerste, op nieuws, van dag tot dag, enz.

§. 165. Vele bijwoorden hebben ook trappen van vergrooting, als de vlieger gaat hooger dan gisteren, karel heeft zich het wijst van allen gedragen.

I. over de voorzetsels.

§. 166. Om de betrekking tusschen twee zelfstandige naamwoorden, of ook tusschen een werkwoord en zelfstandig naamwoord aan te duiden, bedient men zich van woorden, die den naam van voorzetsels dragen omdat zij gemeenlijk vóór de zelfstandige naamwoorden geplaatst worden. ook worden de voorzetsels in zamenstelling, zoo met zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden, als met werkwoorden, gebruikt. In het laatste geval zijn zij of scheid, baar, of onscheidbaar, gelijk uit het gezegde in §. 157, en volgende, reeds blijkbaar werd.

§. 167. Om het gebruik der voorzetsels, ter aan, duiding van onderscheidene betrekkingen, nader op te helderen, zullen wij hier eenige voorbeelden daarvan laten volgen. hij zette zijn' hoed van het hoofd. — hij werp het net in het water. — de held, heer koos uit zijn legers de dapperste mannen. — hij maakte zich aan verraad schuldig. — de dicht, stukken van vondel zijn verkeren. — ik ga morgen naar de stad. — de betrekking van ouders tot kinderen is eene der naauwste en tederste.

§. 168. Het gebruik der voorzetsels, in zamen, stelling met andere woorden, kan uit de volgende voorbeelden blijken. Het werkwoord komen en de daarvan afgeleide zelfstandige naamwoorden komst en koming worden zamengesteld met aan, in

aankomen, aankomst; met af, in afkomen, afkomst; met be, in bekomen, bekomst, met her, in herkomen, herkomst; met in, in inkomen, inkomst; met ont, in ontkomen, ontkoming; met over, in overkomen, overkomst. — ook in vele bijvoegelijke naamwoorden laat zich een voorzetsel opmerken, als aange-naam, bekwaam, onschuldig, verkieslijk, enz.

§. 169. Ten aanzien der onscheidbare voorzetsels merken wij nog aan, dat eenige, met vollen nadruk, dus mogen genoemd worden, omdat zij nimmer, dan in zamenstelling met andere woorden, voorkomen. Hiertoe behooren ant, be, ge, her, on, ont, ver en wan, als antwoorden, bedenken, geleiden, herken-nen, ongeloovig, ontkennen, vergeten, wanhopen.

§. 170. Wat eindelijk den naamval aangaat, dien de scheidbare voorzetsels, bij hunne plaatsing vóór zelfstandige naamwoorden, regeren, daaromtrent leze men de Syntaxis der Nederduitsche taal, door deze maatschappij uitgegeven, § 116.

K. over de voegwoorden.

§. 171. Om twee of meer voorwerpen of denkbeelden, en bijzonder om de onderscheidene leden van eenen zin, of ook geheele volzinnen met elkander te verbinden, bedient men zich van een aantal onveränderbare, en meestal kleinere woorden die, uit hoofde van dit hun gebruik, den naam van voegwoorden dragen. De volgende voorbeelden kunnen de natuur en het gebruik dezer woorden eenigermate doen kennen. goede trouw, weldadig-heid en godvrucht zijn het kenmerk van den echten hollander. — Pieter wordt beloond, omdat hij zijn pligt volbragt heeft. — god is de schepper, opperheer en weldoener van den mensch. het is derhalve de pligt van dezen, dezelfs bevelen op te volgen.

§. 172. Men verdeelt de voegwoorden, naar mate van hun verschillend gebruik, in onderscheidene soorten, waar van wij, ter meerdere opheldering, de voornaamste kortelijk willen opgeven. Er zijn dan:

1. verhalende voegwoorden, als dat, hoe, enz.
2. reden gevende, als want, dewijl, omdat, naarde-maal, enz.
3. oogmerk aanduidende, als opdat, ten einde, enz.
4. besluitende, als dan, derhalve, dienvolgens, enz.
5. bijeenvoegende, als en, ook, nog, insgelijks, daarenboven, enz.
6. scheidende, als noch, of, enz.
7. tegenstelling aanduidende, als maar, doch, echter, nogtans, evenwel, enz.
8. toegevende, als hoewel, schoon, hoezeer, enz.
9. voorwaardelijke, als indien, zoo, ten zij, enz.
10. vragende, als of, hoe, enz.

L. over de tusschenwerpsels.

§. 173. Eindelijk zijn er woorden, die geene voorwerpen of denkbeelden, maar alleen teke-

re aandoening of gewaarwording uitdrukken. Elken noemt dezelve tusschenwerpsels, omdat zy veelal in het midden van eene rede geplaatst worden, hoewel zy ook aan het begin en het einde kunnen staan. Ter uitboezeming van droefheid dienen ach! helaas! — een wensch wordt uitgedrukt door och! — eene smeeking door ei! — blydschap door ha! heysa! — verwondering door o! dat mede gebruikt wordt om met gevoel te spreken; — om verachting aan te duiden, bedient men zich van fy! foei! —— om stil te houden van ho! hem! uis! —— om te dreigen van wee!

§. 174. men brengt tot de klasse der tusschenwerpsels ook wel zekere uitdrukkingen, welke eene aandoening te kennen geven, als god gelde! god verhoede! enz. Dan deze kunnen niet, dan in een' zeer ruimen en oneigenlyken zin, onder de tusschenwerpsels gerangschikt worden.

§. 175. Met meer regt betrekt men tot deze klasse van woorden de zoodanige, welke eene zinnelyke gewaarwording, door zekere voorwerpen verwekt, uitdrukken, als pof, plof, krak, plomp, enz.

III. HOOFDSTUK.

over de Spelling.

A. over de klinkers.

1. over de spelling met enkele en dubbele klinkers.

§. 176. Zoo dikwerf eene lettergreep op een' medeklinker eindigt, moet men, ter uitdrukking van het lange vokaalgeluid, eene dubbele klinkerletter schryven, als daad, week, boos, vuur, ik vermaan, enz. Doch, wanneer de lettergreep niet door eenen medeklinker besloten wordt, is een enkele klinker, volgens den aard onzer taale, genoegzaam, om het lange vokaalgeluid aan te duiden. Men schryve derhalve in het meervoud der genoemde woorden daden, weken, bozen, vuren, wy vermanen, enz.

§. 177. Er zyn nogtans eenige gevallen, waarin men, ook zonder dat de lettergreep op een' medeklinker stuit, de vokaal behoort te verdubbelen. Dit geldt niet alleen omtrent sommige tweeklanken, als baai, proai, blaauw en meer andere, welke in het eerste hoofdstuk reeds genoemd werden, maar heeft in het bizonder ook

zijn opzigt op de hard-lange o en o, zoo als wij die mede te voren reeds, in onderscheiding van de zacht-lange, leerden kennen. Dit onderscheid van klank, in der aard onzer tale gegrond, en in de uitspraak van vele Nederlanders nog duidelijk op te merken, vordert ook eene onderscheidene spelling. Te dien einde moet men, op voorgang van eene menigte der achtbaarste schrijvers van voegen en lateren tijd, in woorden, die de hard-lange e en o hebben, de klinkletter altijd verdubbelen. Overeenkomstig hiermede schrijve men beenen, meervoud van been, heeren, meervoud van heer, leenen (te leen geven), in onderscheiding van lenen (leunen), boomen, meervoud van boom, koolen, meervoud van kool (een bekend gewas), in tegenstelling van kolen, meervoud van kool (vuur, kool, steenkool), enz.

2. over de wijze der vokaalverlenging.

§. 178. Oudtijds was men gewoon de klinkers, met uitzondering der i, niet door verdubbeling, maar door achtervoeging van e, en somwijlen ook van i te verlengen. Doch sedert lang reeds heeft men begrepen, dat het voegelijker was, daartoe de herhaling van denzelfden klinker te gebruiken, en dus stroom, niet strоem, muur, niet muer of muir, te schrijven. Ten aanzien van de a nogtans hebben sommigen zich nog lang aan het oude gebruik gehouden, en dus daed, jaer, ik vermaen, enz. geschreven. Dan er is geene reden, om de e meer tot verlengletter der a, dan van eenigen anderen klinker te gebruiken, en de gelijkmatigheid toovel, als het gebruik der meeste achtbare schrijvers, vordert derhalve, dat men daad, jaar, ik vermaan, enz. schrijve.

§. 179. ook in woorden, waarin verkorting plaats heeft, als daân voor daden, paân voor paden, versmaân voor versmaden, moet men zich van de verlenging der a door zich zelve, niet, gelijk sommigen, die daên, enz. schrijven, door de e bedienen. Immers, zoo men hier de e wil behouden, moet men insgelijks doên, goên, voor dоôn, goôn schrijven, als die op gelijke wijze van dooden, goden verkort zijn. Doch dit laatste zou met het sedert lang gevestigde gebruik geheel strijdig zijn; weshalve men ook dsân, pâan, enz. behoort te schrijven.

§. 180. Eten weinig, als in de voorgestelde gevallen, komt de ae in die te pas, waarin men dezelve voor eene soort van tweeklank wil doen gelden, als paerd, paerel, naerstig, waereld, regt, waerdig, zwaerd, enz. Onze taal toch bezit geenen tweeklank ae; en de genoemde woorden moeten, naar mate van hunne opleiding, meest gewone uitspraak, op gebruikelijkste schrijfwijze, met eene lange e of a geschreven worden. Dus wordt wereld, als afkomstig van weren, weren (zijn), het best met eene e geschreven. Paard, parel, naar, stig, regtvaardig, zwaard werden oudtijds, en worden ook nog wel eens peerd, perel, neerstig, regtveer,

dig, kweez uitgesproken, doch de algemeenste uitspraak pleit voor de voorgestelde schrijfwijze met eene verlengde of dubbele a; weshalve men deze behoort te volgen.

§. 181. Het meer algemeene gebruik der verlengletter i is, sedert lang, uit de schrijftaal verbannen. In enkele woorden nogtans keept men dezelve nog langer of korter behouden, als in oir in oirkaak, oirsprong, enz., waarvoor men echter thans algemeen oorkaak en oorsprong schrijft, in kaiz (koopdkaar), keir en meir. Dan er is geene reden, waarom men niet al, thans haar en meer zoú schrijven, gelijk de algemeene regel, om de vokalen door zich zelve te verlengen, vordert. Dezelfde regel wil ook, dat men keer voor keir schrijve; doch misschien is het, in dit woord, sommigen verkieslijk, zich aan het oúde gebruik te houden.

3. Over de onderscheiding van ei en ij, en het gebruik der j in het midden der woorden.

§. 182. De ei en ij, naar de tegenwoordige uitspraak thans eenerlei klinkende, moeten in de spelling zorgvúldig onderscheiden worden. Beide de klankteekenen toch zijn, in hunnen aard en oorsprong, veel wezenlijk onderscheiden, zoo als uit het te voren gezegde omtrent de eigenlijke natúur der ij genoeg blijkbaar is. Ook zijn er vele woorden, die veel aanmerkelijk in betekenis verschillen, naar mate zij met ei of ij geschreven worden, als leiden (doen gaan), en lijden (smart lijden); reiken (eene reis doen), en rijken (hooger worden), en meer andere

§. 183. Woorden, welker zakelijk deel op i eindigt, vereischen, bij achtervoeging van den uitgang en, ez, of eenigen anderen, die met eenen klinker aanvangt, eene verdúbbeling der genoemde klinkletter door inlasching der j, welke niet anders dan eene verlengde i is. Dús schrijve men leijen (een leijen dak), maajen, bloejen, enz, niet leien, maaien, bloeien, hoezeer men anders, met eene enkele i, lei, maai of maait, bloei of bloeit, enz. schrijft.

B. Over de medeklinkers.

1. Over de verwantschapte medeklinkers.

§. 184. Verwantschapte medeklinkers worden de zoodanige genoemd, welke, op gelijke wijze gevormd, onderling niet anders verschillen, dan door meerdere of mindere scherpte van uitspraak. Deze zijn:

b en p,
d en t,
g en ch,
v en f,
z en s,

van welke de voorste zacht, de achterste hard of scherp zijn.

§. 185. De b en p worden in onze taal weinig verwisseld, daar de b, algemeen, als

sluitletter is aangenomen, en ook bij het sluiten op een harden medeklinker hare plaats behoudt. Alleen omtrent het woord ambt, door sommigen ampt geschreven, plagt een nig verschil van spelling plaats te hebben; doch de eerste schrijfwijze wordt thans vrij algemeen gevolgd.

§. 186. De d werd oudtijds te zacht gekeurd, om voor sluitletter te dienen, en daarom met de t verwisseld, als goet, voor goed, daat, voor daad, waarheit, voor waarheid, enz. Nader, hand behield men wel in dergelijke woorden de d, doch plaatste achter dezelve de t, schrijvende goedt, daadt, waarheidt, enz. Sedert lang echter heeft men te regt het een en ander later va, ren, en de d als sluitletter aangenomen in alle woorden, waar dezelve zich als wortelletter voor, doet; men schrijve dus goed, daad, waarheid, enz. De plaatsing van de t achter de d komt niet te pas, dan in den tweeden en derden persoon van den tegenwoordigen, en den tweeden persoon van den onvolmaakt verledene tijd der werkwoorden, die de d tot wortelletter hebben, als gij en hij bindt, wordt, en gij bondt, werdt.

§. 187. De verwisseling van d en t doet zich echter nog in enkele gevallen voor. Dus schrijft men algemeen met, maar bij verlenging mede; zoo ook gebruikt men in abt de t, maar in abdij, abdisse de d: de schrijfwijze toch van abtdij, abt, dis, die men wel eens aantreft, is eene ware

misspelling. Dergelijks vordert het algemeene gebruik de t in antwoord, schoon het van ant afgeleide ander op de d rijst.

§. 188. gelijk de d, zoo hield men oudtijds ook de g voor te zacht, om eene lettergreep te sluiten, of bij het sluiten op een harden medeklinker gebruikt te worden. Men schreef dus dach, slach, dracht, klucht, enz., schoon het meervoud dagen en slagen, en de afleiding der laatste van dragen, klagen de g zou vereischen. Sedert lang echter is men vrij algemeen van deze gewonte afgegaan, en heeft de g, waar dezelve zich bij verbuiging, of in de afleiding vertoont, tot sluitletter, en bij het sluiten op een harden medeklinker gebezigd. Men volge dan dit gebruik, en schrijve, overeenkomstig daarmede, dag, slag, dragt, klagt, enz. Doch, zoo dikwerf de g, om de genoemde redenen, niet duidelijk gevorderd wordt, gebruike men in de opgegevene gevallen de ch, als welke, om hare scherpheid, aan de natuurlijke uitspraak beter beantwoordt.

§. 189. Ten aanzien der v en z eindelijk merken wij aan, dat het nagenoeg eenparige gebruik van vroegeren en lateren tijd dezelve te zacht gekeurd heeft, om tot sluitletter te dienen, of voor eenen harden medeklinker geplaatst te worden. Men schrijve dus geef, neef, gij, hij leeft, alsmede glas, raas, lees, gij, hij leest, enz., ofschoon men geven, neven, leven, glazen, razen, lezen zegt en schrijft. Voorts zij omtrent de v

nog aangemerkt, dat dezelve, hoekeer ky ook, aan het begin eener lettergreep achter een harden medeklinker komende, eenigermate naar de f zweemt, echter daarmede niet verwisseld wordt. Men schryve dus ontvangen, ontvonken, niet ontfangen, ontfonken.

§. 190. De naauwkeurige onderscheiding der z en s is een volstrekt vereischte eener goede spelling. Sommylen echter is die onderscheiding voor het niet zeer geoefend oor moeyelyk; weshalve men, tot dat einde, op den voorgang der netste schryvers zorgvuldig acht geven, en zich van eenig Woordenboek voor de spelling bedienen moet. Een enkelen regel slechts kunnen wy hier voordragen, hierin bestaande, dat de uitgang sel, die zich in baksel, maaksel, schepsel, en vele andere woorden voordoet, met de s, niet, gelyk wel eens geschiedt, met de z moet geschreven worden.

2. Over de verdubbeling der medeklinkers.

§. 191. Hetgene wy boven (§. 183.) omtrent de verdubbeling der i gezegd hebben, geldt insgelyks omtrent de verdubbeling der ch, in de woorden ligchaam, lagchen en meer dergelyke. Ja zelfs wordt dezelve zoo volstrekt gevorderd, dat zonder haar de woorden den vereischten klank misfen. Immers la-chen, li-chaam beantwoorden eben weinig aan de gebruikelyke uitspraak dezer woorden met eene korte vokaal, als li-gen, bi-den, zi-ten aan die van liggen, bidden, zitten zouden beantwoorden. Wat betreft de wyze van verdubbeling des medeklinkers in de genoemde woorden, het zou zeker eigenaardiger en met de gewone regelmaat overeenkomstiger zyn, dat men, met herhaling der ch, lachchen, lichchoam schreef; dan het gebruik heeft, waarschynlyk om de dubbelvormigheid der ch, gewild, dat men de g tot verdubbeling van den klank voor dezelve zoude plaatsen; en hierin behoort men aan hetzelve te wille te zyn.

§. 192. gelyk de verdubbeling van den medeklinker in de voorgestelde woorden volstrekt noodzakelyk is, zoo is dezelve in andere, waarin ky wel eens gebruikt wordt, overtollig, ja ongerymd. Dit laat, ste geldt omtrent lagch, voor lach, pogcht, voor pocht van pogchen, enz. overtollig is mede de plaatsing der g voor de ch in huigchelen, juig, chen, waarvoor men huichelen, juichen moet schryven, gelyk ook de herhaling der s in eisschen, kerssen, schaansen, kanssen, kerssen, schorssen en meer dergelyke, waarvoor men beter eischen, kersen, schansen, kansen, kersen, schorsen, enz. schryft. Dergelyks is eene enkele s genoegzaam in asem, brasem, wasem, deesem, bloesem, geesel, enz., eene enkele f in oefenen, tryfelen. Eindelyk verdienen ook ky geene navolging, die in deelwoorden, op d of t eindigende, die letter by de verbuiging verdubbelen, en dus gehaatte van haten, gemeldde van melden, in plaats van gehate, gemelde schryven; welke laatste schryfwyze aan de uitspraak volkomen

voldoet, en door het algemeene gebruik van vroege-
ren en lateren tijd gewettigd is.

C. Algemeene regelen voor de Spelling.

1. Over de uitspraak, afleiding, het gebruik, en de welluidendheid.

§. 193. Het schrijven is niets anders, dan een-
ne schriftelijke nabootsing van de spraak op het
gesprokene. Hieruit volgt, dat de uitspraak de
eerste en natuurlijke grondregel der Spelling is.
Men kan echter niet de uitspraak in het alge-
meen, maar alleen eene duidelijke en beschaafde
uitspraak daarvoor erkennen. Dan, om de uit-
spraak duidelijk te doen blijven, is het noodig, dat
de afleiding zoowel haar, als de spelling regele.
Men moet derhalve, bij eene gezuiverde en beschaaf-
de uitspraak, tevens de afleiding voor richtsnoer
der spelling aannemen.

§. 194. Gelijk tot het denkbeeld eener duidelijke
uitspraak behoort, dat daarbij alle klanken, die
het wezen van een woord uitmaken, zoo veel mo-
gelijk, onderscheiden en met het hun eigene ge-
luid gehoord worden, zoo moet eene goede spelling
insgelijks al die klanken, met de hun eigene tee-
kenen, naauwkeurig voor het gezigt afbeelden.
Hiertoe is vooral het acht geven op de afleiding
noodzakelijk, daar de uitspraak somwijlen in naa-
uwkeurigheid van aanwijzing te kort schiet. Zoo,
bij voorbeeld, maakt de uitspraak het niet op naa-
uwkeurige kenbaar, dat in antwoorde, den onvolmaakt
verleden tijd van antwoorden, eene dubbele d ge-
vorderd wordt. Ook zijn er gevallen, waarin af-
leiding en uitspraak meer op min in strijd zijn, en
de eerste boven de laatste moet gelden. Zoo zoude,
bij voorbeeld, in dragt, klagt, magt de ch, van wege
hare meerdere scherpte, aan de uitspraak beter vol-
doen dan de g; doch de afleiding der genoemde woor-
den van dragen, klagen, mogen wil, dat men dezel-
ve met eene g schrijve.

§. 195. Men moet echter niet al te zeer aan de
afleiding vasthouden, maar in tegendeel daar, waar
zorg voor duidelijkheid en vastheid der taal zulks
vereischt, zich naar de algemeene uitspraak schik-
ken. Dus volge men de laatste in het schrijven
van thans, doorgaans, volgens, willens en wetens,
enz., in plaats van thands, doorgaands, enz., ge-
lijk de afleiding toch vorderen. Desgelijks schrijve
men, ter voldoening aan de uitspraak, anderdeels,
eenigzins, schoon men eendeels, geenszins schrijft,
en late ook in oudtijds en eertijdsch de t, die de
uitspraak verwerpt, achter de eerste lettergreep weg.
Niet minder zij men der uitspraak te wille in
de verwisseling van n in l, van g in k, welke zij
doet hooren in middelbaar, middellandsch, middel-
weg, enz., mitsgaders in afrankelijk, aanranke-
lijk, koninklijk en oorspronkelijk.

§. 196. Ook het gebruik, of, met andere woorden,
die wijze van spreken en schrijven, welke door het
grootste en geschiktste gedeelte der natie eenparig
wordt in acht genomen, heeft billijkerwijze grooten

invloed op de spelling. Zoo zegt en schrijft men algemeen dertien, veertien, in plaats van drietien, viertien, gelijk de afleiding zou vorderen. Zoo verkiest het gebruik nooddrijft, voor nooddurft, vorst (koude) voor vrost, schoon drijft van derven, vrost van vriezen afkomstig is. Men volge dan ook het gebruik in het schryven van bevorderen, verschil, onverschillig, gebrekkig, overtollig, insgelijks, weleer, lessenaar, enz., waarvoor sommigen, door eene te ver getrokkene zucht tot regelmatigheid en het volgen der afleiding, de geheel ongewone spelling van bevoorderen, verscheel, onverschelig, gebrekig, overtallig, eensgelijks, wijleer, lezenaar, enz. hebben willen invoeren.

§. 197. Een vierde hoofdregel der spelling gebiedt ook op de welluidendheid, of op de gemakkelijkheid en aangenaamheid der uitspraak acht te geven. Dezelve heeft grooten invloed op ons taalgebruik, zoo ter weglating, als ter invoeging van eene letter, als blijkt uit meest voor meerst, best voor betst, elders voor ellers, minder voor minner, boender voor boener van boenen, tweederlei, driederlei, enz. voor tweërlei, drieërlei, en vele anderen. Intusschen mag men haar gezag niet willekeurig doen gelden, maar alleen voor zooverre de regelmaat en het achtbare taalgebruik zulks vorderen.

§. 198. Regelmaat en taalgebruik beide pleiten voor de invoeging van d in woorden, welke den uitgang er achter de r hebben, als duurder, hoorder, zwaarder, enz. — Daarentegen is die invoeging niet algemeen gewettigd in woorden, welke denzelfden uitgang er achter de l of n hebben, als feller, sneller, bediller, dunner, kleiner, schooner, enz. Men late derhalve in deze woorden de d weg, met uitzondering van die, waarin het gebruik hare inlassching stellig gebiedt, als boender, diender, minder, enz. Ook de t wordt dikwerf tot ondersteuning der uitspraak aangenomen, als in mijnentwege, uwentwege, allenthalve, enz., gelijk mede in bekentenis, erkentenis, gebeurtenis, enz.

§. 199. Geene invoeging echter tot bevordering der welluidendheid strekt zich verder uit dan die der zachte e. Men ontdekt dezelve in de woorden huwelijk, willekeurig, enz., gelijk ook in alle of bijna alle (*), die op aar, ling, of nis uitgaan, als ambtenaar, hoevenaar, hoveling, vondeling, vreemdeling, geheugenis, gevangenis, enz. Dezelfde invoeging vertoont zich in de bijvoegelijke naamwoorden, op lijk en loos uitgaande; waaromtrent wij echter, om de uitzonderingen, welke hier plaats hebben, eenige nadere bepalingen moeten opgeven.

§. 200. De inlassching dan der zachte e wordt gevorderd:

1. in woorden, die met de b, of p op de l stuiten, als hebbelijk, hopeloos, enz.
2. in die, welke de d, of t voor de l hebben, als vriendelijk, hartelijk, radeloos, enz.

(*) Van de woorden op ling namelijk nemen die, welke deen uitgang achter de r hebben, de zachte e niet aan, als huurling, leerling, enz.

3. in die, waarin de f op de l stuit, als liefelijk, straffeloos, enz., met uitzondering van vergeefelijk.
4. in die, welke met de g op de l stuiten, als be„driegelijk, genoegelijk, zorgeloos, enz.
5. in die, waarin lijk op de tweeklanken aai, oei, of uil volgt, als praaijelijk, verfoeijelijk, luijelijk, enz.
6. in die, welke de k voor de l hebben, als gemak„kelijk, schrikkelijk, spraakeloos, enz.
7. in die, waarin de l door de m wordt voorgaan, als namelijk, toomeloos, enz.
8. in die, waarin de n, als sluitende eene letter„greep met eene korte vokaal, de l vooropgaat, als minnelijk, zinneloos, enz.
9. in die, welke den uitgang lijk achter de l hebben, als gewisselijk, wijfelijk, enz. Hiervan echter zijn geneeslijk en verkieslijk uitgezonderd.
10. in die, waarin sch de l vooropgaat, als menschelijk, vleeschelijk, enz.
11 in die, welke met de w op de l stuiten, als grouwelijk, vrouwelijk, trouweloos, enz.

§. 201. Daarentegen wordt de vache e niet ingevoegd:
1. in woorden, die eene l voor den uitgang lijk of loos hebben, als pellijk, vielloos, enz.
2. in die, waarin de n, als slotletter van eene lange en slepende lettergreep, op de l stuit, als aanzienlijk, pijnlijk, gewoonlijk, enz.
3. in die, welke met eene r op de l stuiten, als gevaarlijk, stoorloos, enz.

2. over de onderscheiding van gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden.

§. 202. Bij de voorgedragene algemeene regelen der spelling hebben sommigen nog een vijften wil„len voegen, hierin bestaande, dat men gelijkluidende, doch in beteekenis verschillende woorden, zoo veel mogelijk, door de spelling moet onderscheiden. Doch deze regel, welks opvolging slechts eene geringe, en grootendeels ingebeelde aanwinst van duidelijk„heid zou geven, kan in de meeste gevallen geheel niet, en in de overige niet, dan door het volgen van ge„heel wilkeurige bepalingen, worden in acht geno„men. Hoe toch zal men de woorden arm (behoef„tig) en arm (deel van het menschelijk lijkhaam); bleek (van kleur) en bleek (linnenbleek); boot (vrouwelijk tooisel) en boot (schuitje); enkel (van een) en enkel (van den voet); loof (bladeren) en loof (moede), en honderd andere, met mogelijkheid door de spelling onderscheiden? En wat betreft de door sommigen voorgestelde onderscheidingen van jagt (het bedrijf van jagen) en jacht (een vaar„tuig); van agt (telwoord) en acht (in acht geven, enz.); van dagen (meervoud van dag) en daagen (werkwoord); van het leven en leeren (werkwoord) en meer dergelijke, dezen zijn inderdaad louter wil„lekeurig, als noch in de uitspraak, noch in de afleiding gegrond, en voor een gedeelte zelfs strijdig met de beginselen eener goede spelling. Men late dus, om al het aangevoerde, dezen re„

geb over het geheel, als ijdel en onbestaanbaar met eene gezonde taalkunde, waren, en schrijfe, in de aangevoerde voorbeelden. het tweederlei jagt met eene g, als beide afkomstig van jagen; acht (telwoord) en acht (in acht geven) beide met ch, ter voldoening aan de uitspraak, daar de afleiding in geen der beide woorden eene g vereischt; dagen (van dag) en dagen (werkwoord), het teken en leven (werkwoord), enz. met eene enkele a en e, in overeenkomst met de regelen, die wij boven omtrent de vokaalverdubbeling hebben voorgedragen.

§ 203. In enige gevallen intusschen heeft het gebruik eene grootendeels willekeurige onderscheiding der spelling reeds zoo zeer gevestigd, dat het ongeraden zijn zou, zich daartegen te verzetten. Hiertoe behooren licht (in tegenstelling van zwaar) en licht (van de zon, enz.); hart (deel van het menschelijk ligchaam) en hert (een bekend dier); nog (verbindend voegwoord) en noch (ontkennend voegwoord); dog (een hond) en doch (maar). De laatste onderscheiding is tevens zoo in de uitspraak, als in de regelmaat der taal gegrond, welke in het eerstgenoemde dog eene g vordert, om het meervoudige doggen.

D. Over de spelling van woorden, welke uit andere talen ontleed zijn.

§. 204. Er is in onze taal, gelijk in alle talen, een aantal woorden voorhanden, welke niet oorspronkelijk tot dezelfde behooren, maar, door verschillende aanleidingen, uit andere talen daarin overgenomen. Voor sommige deze woorden, door langdurigheid en algemeenheid van gebruik zoo in het schrijven als spreken, der tale zijn ingelijfd, en in dezelfde het burgerregt verkregen hebben, zijn wij meestal, om goede redenen, in hunne spelling aan Nederduitsche woorden gelijkvormig gemaakt. Van dien aard, bij voorbeeld, zijn de woorden kerker, kasteel, paleis, lantaarn, bisschop, leek, kamer, tafel, tempel, wijn, klooster, troon, engel, kanaal, laken, predikant en honderd andere.

§. 205. Eenige woorden nogtans zijn er, mede tot de genoemde klasse van in de taal ingelijfde woorden behoorende, waaromtrent eenig verschil van schrijfwijze plaats heeft. Ik bedoel de woorden kanaal, koor, punt, kleur, karakter, kloos, singel, seraf, profeet, troon, schepter, kanselier, kantoor, triomf, waarvoor men wel eens canaal, chool, punct, koleur, charakter of character, clavse, cingel, seraph, prophect, throon, scepter of septer, cancelier, comptoir, triomph vindt geschreven. Dan de eerste schrijfwijze verdient verreweg de voorkeur, daar de genoemde woorden, sedert lang, ook in de schrijftaal algemeen zijn aangenomen, en verre de meeste voor geene verwisseling met een oorspronkelijk Nederduitsch woord vatbaar zijn. Ook het schrijven van fenikel voor phenix heeft geene zwarigheid. Tasschen filozoof of philosoof behoeft nauwelijks eene keuze gedaan te worden, daar wij hiervoor een eigen Nederduitsch woord, dat

van Wijsgeer namelijk, besitten.

§. 206. Er zijn echter eenige woorden van vreemde herkomst, welke het algemeene gebruik niet, of althans niet volkomen, als Nederduitsche wil geschreven hebben, niettegenstaande zij in onze taal het burgerregt verkregen hebben. Hier toe behooren cedel, ceder, cel, cement, cijfer, cijns, cipier, cirkel, citer, oceaan, cilinder, cimbaal, cipres, cel, in welke alle het uitheemsche letterteeken C zijne plaats behoudt. In de drie laatste nogtans meenen wij, dat de Nederduitsche i met regt de plaats der Latijnsche ij vervangt, daar het gebruik meer voor, dan tegen die verwisseling pleit. Het zelfde is toepasselijk op nimf voor nijmf, van het Latijnsche nijmpha. Om gelijke reden ook wordt in citer achter de t de h weggelaten, welke zich in het latijnsche cithara vertoont. Wat eindelijk de woorden chaos, christus en christenen betreft, waarvoor men wel eens kaos, kristus en kristenen geschreven vindt, men doet best, met daarin de ch te behouden.

§. 207. Als eene middelklasse uitmakende tusschen woorden, uit andere talen in de onze ingelijfd, en eigenlijk gezegde vreemde woorden, kan men zulke woorden aanmerken, die, oschoon wel bezwaarlijk voor echt Nederduitsche te verwisselen, echter in den schrijftijl minder voorkomen, en hunne uitheemsche afkomst terstond aan den dag leggen. Van dien aard zijn apotheker, genie, commissaris, procureur, officier, regent, qui-

tantie, advocaat, fiscaal en meer dergelijke, in welke de oorspronkelijke en van ons taaleigen afwijkende spelling behouden wordt. Wil men echter, met Wagenaar en anderen, in advocaat en fiscaal de Nederduitsche k de plaats der c doen vervangen, er is tegen die verwisseling weinig of geene zwarigheid, schoon dezelve niet als noodzakelijk is aan te merken.

§. 208. Er blijft ons nog overig, iets omtrent de eigenlijk gezegde vreemde woorden in het midden te brengen. Deze zijn, of dusgenaamde bastaard-woorden, of den Nederlanderen vreemde eigennamen. De eerste behooren eigenlijk eene taal, zoo rijk in nadrukkelijke woorden, als de onze, nimmer te ontberen. Meent men echter zich daarvan, in een en, kel geval, te moeten bedienen, zoo late men dezelve, met verandering alleen van den uitgang, hunnen oorspronkelijken vorm, zoo veel mogelijk, behouden, en schrijve, by voorbeeld, justitie, executie, exempel, enz.

§. 209. Meer valt omtrent de vreemde eigennamen aan te merken. Ook in deze late men, onder eenige bepalingen, de oorspronkelijke spelling onveranderd, en schrijve dus Cato, cicero, cyprus, cyrus, alexander, xerxes, rhodus, timotheus, horatius, enz. Tot de bedoelde bepalingen behoort voorecrst het verwisselen van zulke zamenvoegingen van klanken, die aan onze taal geheel vreemd zijn, met eene Nederduitsche klankteekening, welke daaraan het naast bykomt. Zoo gebruike men voor de uitheemsche twee klanken ae en oe, in aegypte, caesar, judaea, croesus, phoebus, enz. de enkele e, en schrijve dus egypte,

Cesar, judea, Cretús, phebús, enz. Onze taal toch kent geen gemengden klank van ae, en onze tweeklank oe wordt geheel anders uitgesproken dan de uitheemsche. De ph, met onze f gelijkstaande, worden daarentegen behouden in de woorden phebús, phaëton, philippús, phrygie en meer dergelijke, om, dat dit klankteeken, schoon mede niet tot onze taal behoorende, echter door het gebruik in zyne waarde genoeg bekend is. Doch in jozef, filips gebruike men de f, omdat deze namen als inlandsche kunnen beschouwd worden. — Desgelijks behoude men de C, die by de Latynen voor K gelyt, in de onder ons reeds gemeenzame, doch met een uitheemschen uitgang geschreevene namen Catharina, Cornelia en jacobús, alsmede in de oorspronkelijk griekse benamingen Codrús, Corinthe, Colosse, enz. Daarentegen voreren de eerstgenoemde de K, wanneer men daarvoor, met weglating van hunnen Latynschen uitgang, jakob, katryn, enz. schryft.

§. 210. Eene tweede bepaling van den voorgestelden hoofdregel gebiedt de weglating van sulke byvoegsels, welke aan onze taal geheel vreemd zyn, als van de h in de Hebreeuwsche woorden jehovah, selah, waarvoor men jehova, sela schryve. — Eene derde bepaling eindelijk gedoogt de verwisseling van onderling verwantschapte letters, om daardoor de spelling naauwkeuriger aan de uitspraak te doen beantwoorden. Dus verwisselen men de L der Latynen, welke by hen, zo voor den zachten, als scherpen klank, gebruikt wordt, met onze sachte Z in woorden, welke den sachteren klank doen hooren, als in azië, jerusalem, jezús, mozes en dergelijke. Men trekke echter die verwisseling niet tot Romeinsche eigennamen uit, maar behoude daarin de L, als Cesar, Cesarea, enz.

§. 211. Ten laatste zy omtrent de uitgangen van vreemde eigennamen nog met een woord aangemerkt, dat dezelve, met uitzondering van eenige genoeg bekende namen van landen en steden, doorgaans onveranderd blyven. Den dichteren kan wel de vryheid niet betwist worden, om, naar vereisch der maat, homeer, pindaar, admeet, minerv', heleen, en dergelyken, voor homerús, pindarús, admetús, minerva, helena, enz. te schryven, doch in ongebondene rede wordt die verwerping niet geduld, en heeft geene plaats dan in langere woorden, als quintiliaan, vespasiaan en weinige andere.

天保十三年壬寅九月
稟准刊行

GRAMMATICA.
OF
NEDERDUITSCHE
SPRAAKKUNST.

和蘭文典

前編

作州箕作氏藏板